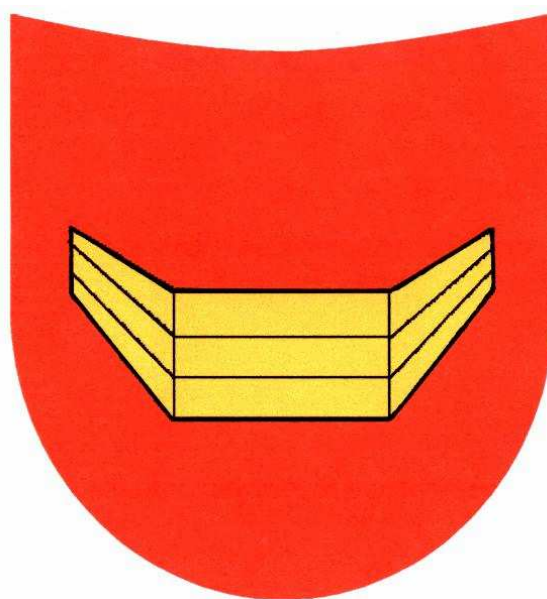

**STRATEGIA ROZWOJU
GMINY TUROBIN**

Strategia została opracowana
przez firmę

e_studio s.c.
ul. Jasna 6
tel. 534 91 42, 0503 006 854
LUBLIN

WSTĘP	5
I. RAPORT O STANIE GMINY TUROBIN	7
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY TUROBIN	8
1.1. Położenie geograficzne.....	8
1.2. Stan środowiska naturalnego.....	11
1.3. Walory historyczne.....	19
2. LUDNOŚĆ I ZAGADNIENIA SPOŁECZNE	22
2.1. Dane demograficzne	22
2.2. Pracujący i bezrobotni	24
2.3. Bezrobocie.....	25
2.4. Źródła dochodów ludności	27
3. WARUNKI SOCJALNO – BYTOWE	29
3.1. Oświata.....	29
3.1.1. Szkoły podstawowe	29
3.2. Opieka społeczna.....	30
4. GOSPODARKA	31
4.1. Pozarolnicza działalność gospodarcza	31
4.2. Rolnictwo	34
4.2.1. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach indywidualnych.....	36
4.2.2. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych	36
4.2.3. Struktura produkcji rolniczej w gminie	38
5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	40
5.1. Układ drogowo - komunikacyjny	40
5.2. Gazyfikacja.....	43
5.3. Energia elektryczna	43
5.4. Gospodarka wodna	43
5.5. Gospodarka ściekowa.....	44
5.6. Gospodarka odpadami	44
6. KULTURA	44
6.1. Sport	45
II CZĘŚĆ PROGRAMUJĄCO STRATEGICZNA	46
1. WIZJA ROZWOJU GMINY TUROBIN	47
2. DEFINICJA ROZWOJU	47
3. BILANS STRATEGICZNY GMINY TUROBIN	49
3.1. Analiza SWOT	49
4. MISJA GMINY TUROBIN	62

5.	OBSZARY STRATEGICZNE	63
6.	CELE I ZADANIA STRATEGICZNE.....	64
6.1.	Obszar 1: Rolnictwo i przetwórstwo	64
6.2.	Obszar 2:Przedsiębiorczość i usługi.....	66
6.3.	Obszar 3: Infrastruktura techniczna i ekologia.....	68
6.4.	Obszar 4: Kultura, sport i oświata	70
6.5.	Obszar 5: Agroturystyka i rekreacja.....	73
7.	ZWIĄZKI ZE STRATEGIAMI.....	76
7.1.	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020.....	76
7.2.	Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015	83
8.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA STRATEGII.....	90
8.1.	Możliwości finansowania strategii.....	90
8.1.1.	Regionalne Programy Operacyjne (RPO).....	90
8.1.2.	Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej.....	91
8.1.3.	Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej.....	92
8.1.4.	Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko.....	93
8.1.5.	Program Operacyjny Konkurencyjna gospodarka	94
8.1.6.	Program Operacyjny Kapitał ludzki	96

WSTĘP

Opracowanie strategii rozwoju należy do nowych form działalności samorządu terytorialnego. Przez „strategię rozwoju”, jako pojęcie ciągle u nas nowe i modne, często utożsamiane jako synonim nowoczesności i racjonalności w procesach planistycznych, należy rozumieć sztukę sformułowania długookresowych celów, a także ich modyfikacji w zależności od zmian zachodzących w otoczeniu oraz wybór działań, umożliwiających realizację przyjętych priorytetów. Ów dokument winien odpowiadać na pytanie:

- co należy zrobić, kiedy i w jaki sposób, aby lepiej funkcjonować i rozwijać się w przyszłości?

Właściwe skonstruowanie planowania strategicznego minimalizuje niepewność funkcjonowania i rozwoju gminy, zwiększając jednocześnie zdolności adaptacyjne w zmieniającej się rzeczywistości.

Potrzeba opracowania dokumentu warunkowana jest wieloma czynnikami, a mianowicie:

- głębokimi zmianami systemowymi w Polsce (reforma ustrojowa i administracyjna, pojawienie się gospodarki wolnorynkowej)
- reaktywacją samorządów i przejęciem wielu kompetencji zarządczych
- demokratyzacją samorządów i realną odpowiedzialnością przed społecznością lokalną, wyborcami
- wzrostem świadomości podmiotów życia gospodarczego i społecznego, wzrostem oczekiwań społeczności lokalnych
- zmianą hierarchii potrzeb lokalnych społeczności.

Przy założeniu ciągłości długofalowej polityki społeczno-gospodarczej, opartej na stworzonej strategii, niezależnie od zmian personalnych u sterów władzy, istnieje zupełnie realna możliwość osiągnięcia sukcesu. Determinacja, właściwy stan świadomości, racjonalność poczynań, optymalny wybór priorytetów oraz zadań i sposobów ich realizacji, winny stanowić gwarancję osiągnięcia zamierzonego celu.

Nie sposób nie wspomnieć o trudnościach i zagrożeniach, jakie pojawiają się przy tworzeniu niniejszego opracowania, jak i późniejszej realizacji przedstawionych w nim celów. Należy do nich przede wszystkim niepewność prawa samorządowego, która znacznie utrudnia opracowanie długofalowej polityki w niemalże wszystkich „samorządowych segmentach”. Pozwala ona na sformułowanie tezy, że tak naprawdę nieznane są konkretne warunki rozwoju polskiej samorządności. Wielu prac legislacyjnych wymaga również opracowanie właściwej ustawy o finansowaniu samorządów, spełniającej oczekiwania samorządowców i dającej możliwość odchodzenia od systemu subwencjonowania i dotacji. Ustawa, która realnie zwiększy zasobność samorządowych budżetów.

Wiele znaków zapytania zawiera również, nie tylko w dziedzinach stricte gospodarczych, ale także społeczno-politycznych, do których należy także „samorządność”, problem funkcjonowania w nowej, unijnej rzeczywistości.

Mamy nadzieję, że rosnąca świadomość jednostek tworzących samorządową społeczność, dostrzegalne osiągnięcia wynikające z dotychczasowego funkcjonowania samorządów, w połączeniu z opracowaniem właściwej polityki długofalowej, pozwoli na należyte zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty.

Kilka słów na temat systematyki opracowania strategii. Otóż identyfikacja i gradacja przyjętych celów społeczno-gospodarczych poprzedzona została właściwą inwentaryzacją istniejącego stanu posiadania i uwarunkowań. Ostatnią i najważniejszą część stanowi przedstawienie metod, narzędzi, sposobów i konkretnych kierunków działania w poszczególnych segmentach.

I. RAPORT O STANIE GMINY TUROBIN

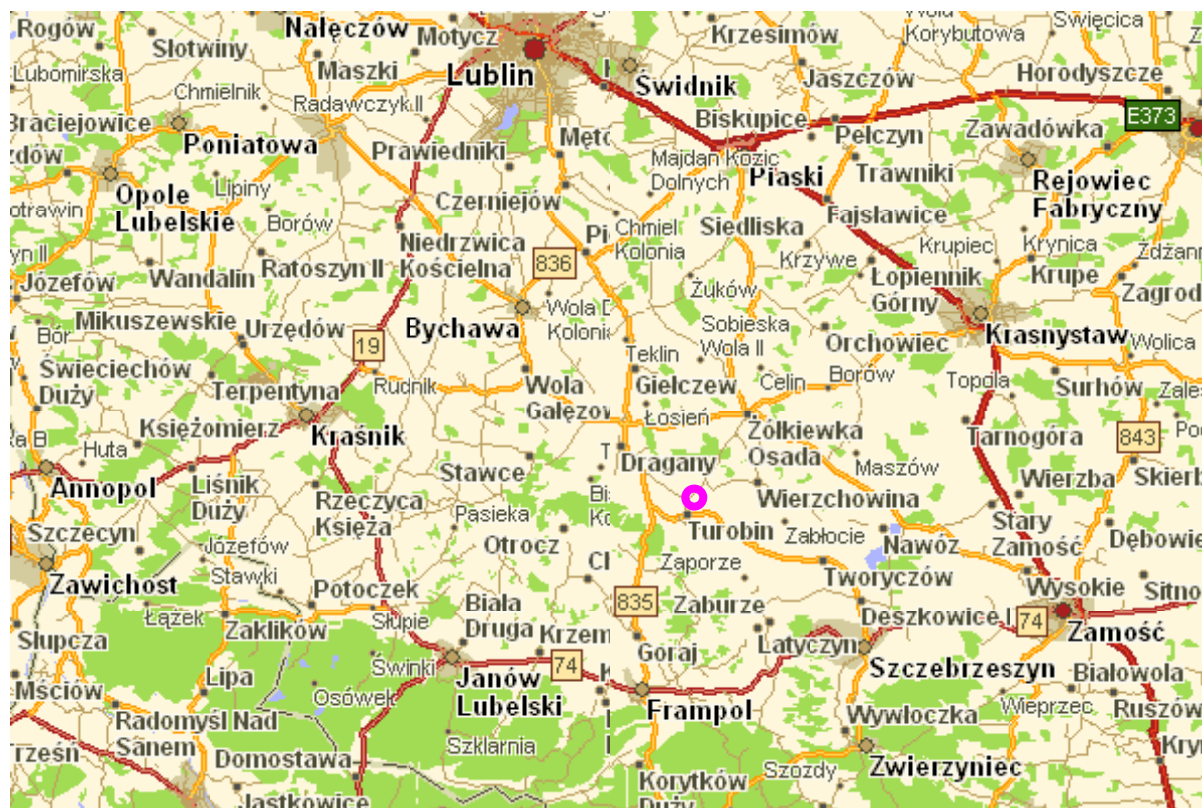
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY TUROBIN

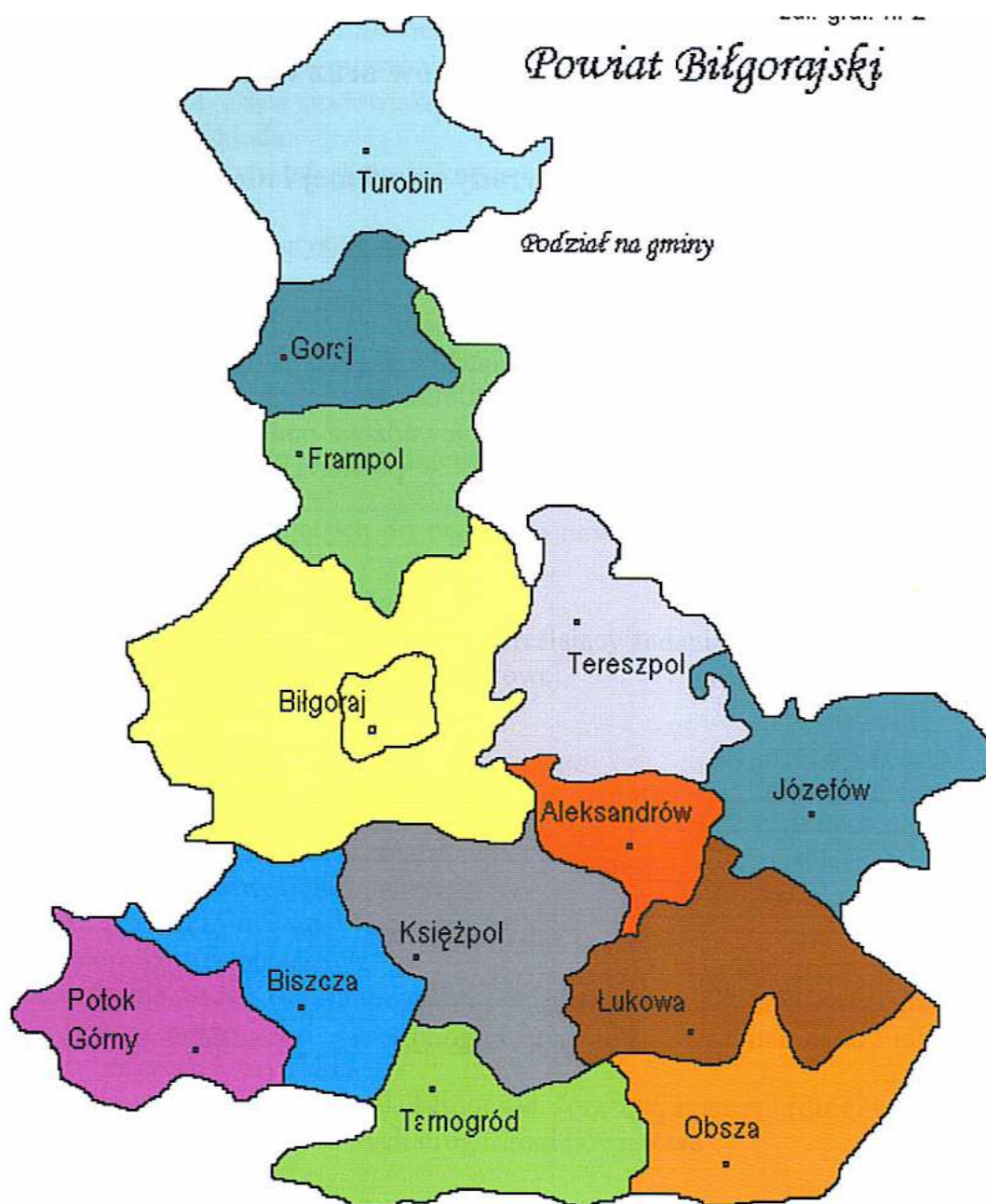
Na podstawie dostępnych materiałów statystycznych, przeprowadzonych badań terenowych i dokumentacyjnych oraz dzięki wykorzystaniu literatury przedmiotu sporządzono raport stanu społeczno-gospodarczego gminy Turobin.

Przeprowadzona w nim diagnoza stanu gminy, zarówno w ujęciu problemowym, jak i przestrzennym, na tle jej otoczenia, umożliwiła dokładne rozpoznanie potrzeb gminy.

1.1. Położenie geograficzne

Gmina Turobin jest najbardziej wysuniętą na północ gminą pow. Biłgorajskiego, położoną na ważnym szlaku komunikacyjnym z Lublina przez Biłgoraj do Przemyśla. Miejscowość oddalona jest od Biłgoraja o ok. 40 km i o ok. 60 km od Lublina. Teren gminy sąsiaduje z następującymi gminami: Żółkiewka, Rudnik, Radecznicza, Goraj, Chrzanów, Zakrzew, Wysokie. Jednocześnie gmina Turobin sąsiaduje z następującymi powiatami: lubelskim, krasnostawski, zamojskim, janowskim, biłgorajskim.

Gmina Turobin jest jedną z 213 gmin województwa lubelskiego, administracyjnie wchodzi w skład powiatu Biłgorajskiego, składającego się z 14 gmin. Gmina zajmuje powierzchnię 162,02 km², zamieszkuje ją 7347 mieszkańców. Gmina swym zasięgiem obejmuje 24 sołectwa (24 miejscowości).

Obszar gminy wchodzi w skład trzech krain fizjograficznych: Roztocza Zachodniego, Padołu Zamojskiego i Wyniosłości Giełczewskiej.

Przez gminę przebiegają dwie ważne drogi wojewódzkie: nr 835 Lublin-Przeworsk i nr 848 Szczepieszyn-Tarnawa Duża.

Tabela 1. Podstawowe dane o gminie Turobin na tle innych gmin powiatu biłgorajskiego

Gmina	Ludność		Powierzchnia [ha]
	ogółem	w tym kobiety	
Turobin	7347	3799	16202
Miasto Biłgoraj	26972	13931	2885
Gmina Biłgoraj	12537	6309	26141
Józefów	7338	3691	12472
Tarnogród	6963	3468	11397
Księżpol	6806	3394	14236
Frampol	6575	3295	10761
Potok Górny	5679	2822	11094
Łukowa	4581	2333	14875
Goraj	4462	2224	6763
Obsza	4417	2207	11297
Tereszpol	4037	1986	14403
Biszczka	4005	2025	10731
Aleksandrów	3181	1593	5322
Razem powiat	104900	53077	168579

Jest położona na obszarze Padołu Zamojskiego, nad rzeką Por (lewy dopływ Wieprza).

Gmina Turobin obejmuje swym zasięgiem 24 sołectwa, które różnią się między sobą zarówno pod względem zajmowanej powierzchni, jak i liczby ludności je zamieszkującej.

Tabela 2. Ludność w poszczególnych sołectwach gminy Turobin

Sołectwo	Ludność	Powierzchnia [w ha]	Gęstość zaludnienia [osoba/km²]
Turobin i Przedmieście	1436	1148,16	125
Czernięcin Główny	657	1096,17	60
Czernięcin Poduchowny	334	575,03	58
Elizówka	133	350,36	38
Gaj Czernięciński	99	284,69	35
Gródki Drugie	270	569,67	47
Gródki Pierwsze	324	823,83	39
Guzówka Kolonia	405	997,49	41
Huta Turobińska	291	736,22	40
Nowa Wieś	263	547,69	48
Olszanka	201	426,12	47
Rokitów	317	870,77	36
Tarnawa Duża	338	1723,5	20
Tarnawa Kolonia	76	223,72	34
Tarnawa Mała	253	572,86	44
Tokary	373	826,51	45
Wólka Czernięcińska	200	444	45
Zabłocie	71	229,05	31
Zagroble	147	288,07	51
Załawcze	214	360,9	59
Żabno	547	1831,35	30
Żabno Kolonia	115	502,19	23
Żurawie	283	793,15	36

1.2. Stan środowiska naturalnego¹

Klimat

Klimat tego rejonu (region klimatyczny lubelski) można scharakteryzować jako przejściowy, kształtowany poprzez zmienny w swym zasięgu masyw powietrza morskiego (z zachodu) i kontynentalnego (ze wschodu) przy przewadze wpływów kontynentalnych.

Najbardziej korzystne warunki klimatyczne (nasłonecznienie) posiadają, stoki o ekspozycji południowej i zachodniej, niekorzystny klimat obserwuje się w dolinach Poru. Doliny są rynnami grawitacyjnego spływu chłodnego powietrza, zgodnie ze spadkami terenu.

¹ M. Rabięga, Ekofizjografia Gminy Turobin, Tomaszów Lubelski 2005, s.7-14; M. Grodzka Kurylak, Program Ochrony Środowiska dal Gminy Turobin, Zamość 2003, s. 15-25.

Surowce mineralne

Gmina Turobin jest obszarem stosunkowo ubogim w surowce mineralne. Badania geologiczne w gminie prowadzone były przez Wydział Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. Przeprowadzone badania w miejscowości Żabno i Gródki wykazały, że występujące pod zmiennym nakładem utworów lessowych opoki mastrychtu charakteryzują się średnią zwięzłością. Badania wykazały, że udział surowca użytecznego utrzymuje się w granicach 10 - 25% i nie stanowi wartości przemysłowej. Doraźnie może być przedmiotem wydobycia dla celów lokalnych zabezpieczających potrzeby indywidualnych rolników.

W pokrywach lessowych istnieje możliwość pozyskania surowca ilastego do ceramiki budowlanej (w rejonie miejscowości Gródki, Żurawie, Tarnawa, Olszanka).

Surowce okruczowe reprezentowane są przez dwa typy genetyczne osadów:

- w formie doliny rzeki Por, gdzie występują głównie piaski drobnoziarniste,
- w strefach zboczy wysoczyzny lessowej i obniżen erozyjnych, gdzie osady okruczowe wykształcone są w postaci deluwialnych piasków drobnoziarnistych pylastych.

Występujący w obrębie gminy profil osadów okruczowych - kruszywa naturalnego piaskowego nie spełnia wymagań jakościowych tego typu kopaliny do zastosowań gospodarczych.

W dolinie rzeki Por na odcinku Rokitów - Żurawie występują torfy niskie, które mogą mieć zastosowanie do celów rolniczo-ogrodniczych w postaci mieszanek torfowo-mineralnych.

Gleby

W gminie Turobin dominują głównie gleby brunatne wytworzone z lessów i rędziny wytworzone na wychodniach utworów kredowych.

Grunty użytkowane rolniczo stanowią ponad 76 % ogólnej powierzchni gminy Turobin. Grunty orne na terenie gminy zajmują 10701 ha (66% powierzchni), użytki zielone 1523 ha (9,4%), lasy i zadrzewienia 3033 ha (18,7%).

Gleby zaliczane się do wszystkich sześciu klas bonitacyjnych, przy czym klasa I i VI występuje w ilościach marginalnych, dominuje natomiast klasa III a i III b. 65,4% gruntów ornych to gleby klasy bonitacyjnej III a i III b ; 22%- grunty klasy IV a i IV b; 10,3% - grunty klasy II. Największy udział gleb klasy II występuje w rejonie Nowej Wsi. Na terenie gminy przeważają więc gleby bardzo dobre i dobre, co powoduje iż wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest wysoka.

Gmina Turobin, a w szczególności obszar Roztocza Zachodniego, to obszar dużego nasilenia erozji gleb, na którą podatne są gleby lessowe wysokiej jakości.

Wody powierzchniowe

Warunki wodne obszaru gminy Turobin wyraźnie cechuje swoista dwudzielność. Wyraźna odmienność hydrologiczna obszaru Roztocza Zachodniego położonego na zachód od wąskiej doliny Poru i tej części Padołu Zamojskiego, która leży na wschód od tej rzeki.

O występowaniu wód powierzchniowych na obszarze Roztocza Zachodniego decyduje jego wyniesienie nad poziom morza oraz budowa geologiczna. Charakterystyczną cechą tego obszaru jest najbardziej uboga sieć rzeczna na Roztoczu i Wyżynie Lubelskiej.

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Turobin znajduje się w dorzeczu Wisły oraz zlewni rzeki Wieprz. Teren gminy odwadniany jest przez rzekę Por posiadającą długość 52,6km, będącą lewostronnym dopływem rzeki Wieprz. Źródła tej rzeki znajdują się na terenie Roztocza Zachodniego. Rzeka Por na terenie gminy Turobin zasilana jest przez kilka bezimiennych cieków wodnych. W obrębie doliny rzeki Por wykształciły się gleby torfowe, użytkowane głównie jako trwałe użytki zielone - łąki. Przeważnie są one okresowo lub trwale nadmiernie uwilgotnione i wymagają uregulowania stosunków wodnych.

Badania czystości rzeki Por prowadzone w 2003 roku w ramach systemu Państwowego Monitoringu Środowiska zaklasyfikowały rzekę Por do II klasy czystości.

Na terenie gminy Turobin nie występują naturalne jeziora, ani też sztuczne zbiorniki wodne.

Wody podziemne

Na terenie gminy Turobin znajduje się sześć ujęć wód podziemnych:

1. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Gródki:

- decyzją Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie znak GPOS.IV-423-24/74 z dnia 20 kwietnia 1974r. wielkość zasobów wody podziemnej ujęcia została zatwierdzona w kategorii „B”, ujęcie zaopatruje w wodę mieszkańców miejscowości Gródki, Huta Turobińska, Kolonia Kondraty (miejscowości te są w 98% zwodociągowane).

2. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Tarnawa Duża:

- ujęcie zaopatruje w wodę miejscowości Tarnawa Duża, Tarnawa Mała i Kolonia Tarnawa, od 1998 roku również Kolonia Guzówka i Elizówka (miejscowości te są w 98% zwodociągowane), decyzją Urzędu Wojewódzkiego w Zamościu znak OS-11-7530/15/94 z

dnia 16 czerwca 1994r. wielkość zasobów wody podziemnej ujęcia została zatwierdzona w kategorii „B”.

3. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Turobin:
 - zatwierdzone zasoby w kategorii „B” ujęcie obsługuje miejscowości Turobin, Przedmieście Szczebrzeszyńskie, Zagroble, Olszanka (miejscowości te są zwodociągowane).
4. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Żurawie:
 - ujęcie obsługuje miejscowości zwodociągowane tj. Żurawie, Rokitów, Załawcze, Czernięcin Główny, Czernięcin Poduchowny, Gaj Czernięciński.
5. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Żabno:
 - kategorii „B” (decyzja Urzędu Wojewódzkiego w Zamościu nr OS-8530/121/85 z dnia 11 stycznia 1986r.), ujęcie obsługuje miejscowości Żabno i Kolonia Żabno.
6. ujęcie wody podziemnej w miejscowości Tokary:
 - ujęcie obsługuje miejscowość Tokary

Gmina Turobin znajduje się w obszarze udokumentowanego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 406, zwanego lubelskim, obejmującego Międzyrzecze Wisły i Wieprza, ograniczone od południowego-zachodu krawędzią Roztocza. Jest to zbiornik kredowy szczelinowo-porowy o najwyższej jakości wód podziemnych.

Flora i fauna

Położenie na styku Europy Zachodniej i Wschodniej powoduje że przez obszar województwa lubelskiego przebiega wiele naturalnych zasięgów roślin, reprezentujących różne elementy geograficzne. Spośród drzew granice zasięgów mają tu m.in. jodła pospolita, buk pospolity, dąb bezszypułkowy. Na Roztoczu znajduje się wyspowa stanowisko modrzewia polskiego.

Ścieranie i mieszanie się wpływów różnych elementów biogeograficznych sprzyja utrzymaniu wysokiej różnorodności biologicznej obszaru. Generalnie dominują gatunki środkowoeuropejskie, występują tu także gatunki zachodnie i subatlantyckie, reliktowe gatunki borealne, gatunki pontyjsko-panonskie z domieszką roślin górskich.

W wyniku dotychczasowych badań stwierdzono 1630 gatunków roślin naczyniowych, co stanowi około 70% ogólnej liczby gatunków występujących w Polsce. Najwięcej gatunków ma Wyżyna Lubelska, na co wpływa licznie reprezentowana flora stepowa i górską. Bogate w

gatunki roślin jest też Roztocze (1341), choć brak na nim zupełnie roślin stepowych. Na łąkach dolin rzecznych panują zbiorowiska łąkowe oraz turzycowate i płaty olszyn. W runie leśnym i na torfowiskach zachowało się sporo roślin borealnych i atlantyckich. Roztocze cechuje duży udział lasów górskich regla dolnego. Wykształciły się tu bory jodłowe, buczyna karpacka oraz lasy dębowo-grabowe. W runie duży udział mają gatunki flory górskiej, liczne paprocie i storczyki.

Na Wyżynie Lubelskiej maleje udział roślin górskich, a lasy z udziałem buka i jodły występują tylko na odizolowanych stanowiskach w południowej jej części. Panującym zbiorowiskiem w lasach są drzewostany dębowo-grabowe, sosnowo-dębowe i bory sosnowe. Na słonecznych zboczach dolina, wąwozów oraz na ciężkich rędzinach kredowych występuje bogata flora stepowa. W wielu miejscach powstały całe zespoły muraw stepowych i zarośli kserotermicznych. W dolinach rzek wykształciły się zespoły traw i turzyc.

Najcenniejsze zbiorowiska roślinne, na terenie gminy Turobin, tworzą zespoły leśne zajmujące ponad 18% powierzchni. Lasy nie tworzą tu większych zwartych kompleksów, występując mozaikowo głównie na terenach o dużych spadkach (zbocza i dna wąwozów). W lasach dominują siedliska żyzne. Największe pozycje zajmuje las świeży oraz las mieszany. Prawie we wszystkich fragmentach lasów pojawiają się rośliny borowe jak: konwalia dwulistna, szczawie zajęcze i kosmatka owłosiona. Dominują drzewostany młode. Współczesne kompleksy leśne charakteryzują się przebudowanymi drzewostanami, często niezgodnymi z siedliskiem (w wielu rejonach wprowadzono sosnę, modrzewia, dęba czerwonego, brzozę, zwłaszcza w lasach chłopskich). Obok zespołów leśnych w krajobrazie gminy ważną rolę odgrywają zespoły łąkowe występujące głównie w dolinie rzeki Por.

Lesistość gmin powiatu biłgorajskiego

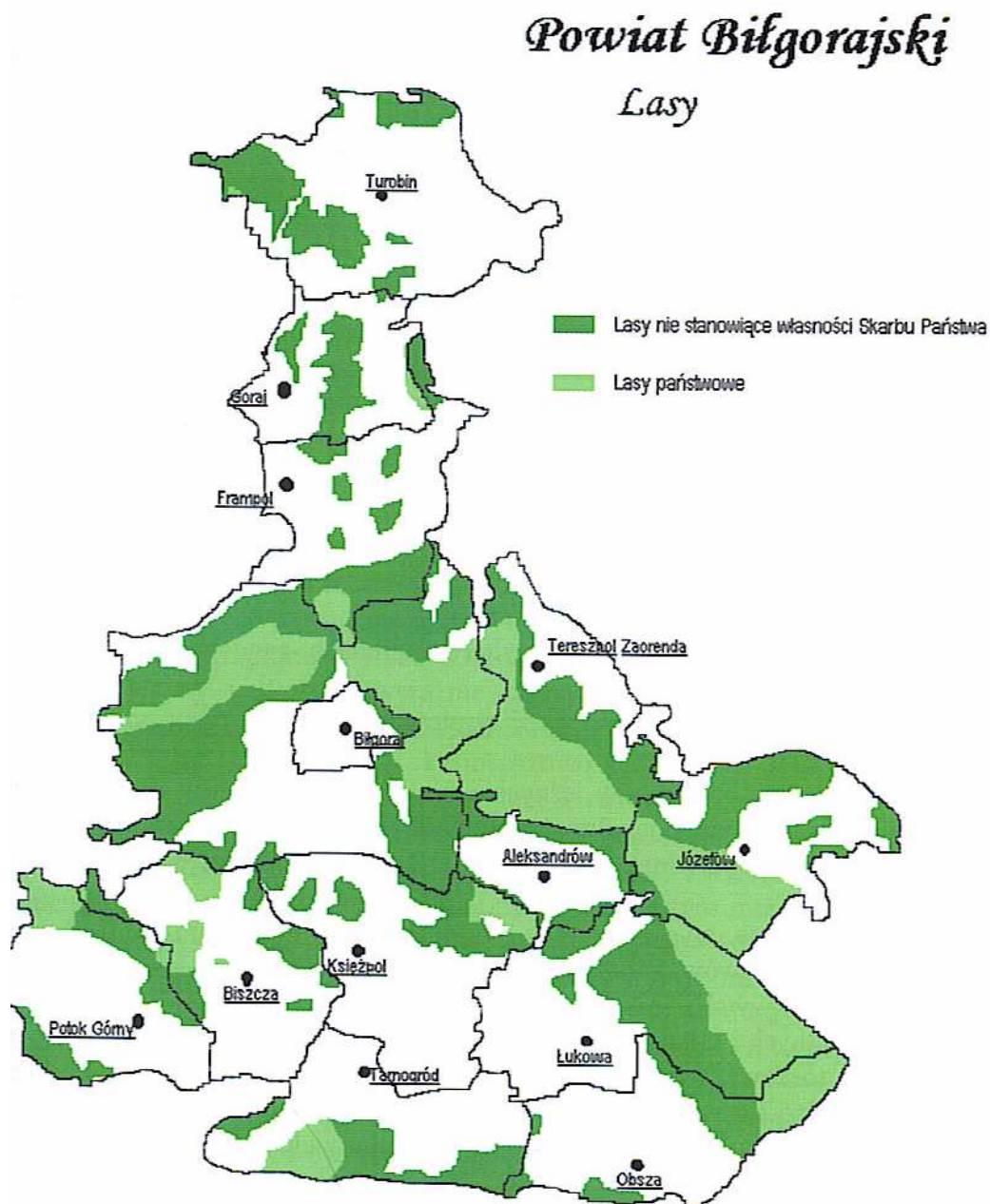
L.p.	Gmina	% udział lasów w pow. gminy	Klasa gruntu zajmowanego przez las oraz grunty zadrzewione (ha)									
			Klasa II		klasa III		klasa IV		Klasa V		Klasa V	
			lasy	grun. zadrz.	lasy	grun. zadrz.	lasy	grun. zadrz.	lasy	grun. zadrz.	lasy	gru zadi
1	Aleksandrów	31.8	-	-	-	-	901	-	597	5	194	-
2	Biłgoraj (m. i gm.)	56,4	-	-	-	-	3531	-	4300	-	466	-
3	Biszcza	26.7	-	-	90	2	231	4	2245	41	54	-
4	Frampol	32.3	-	-	292	-	217	-	1644	-	325	-

Strategia rozwoju Gminy Turobin

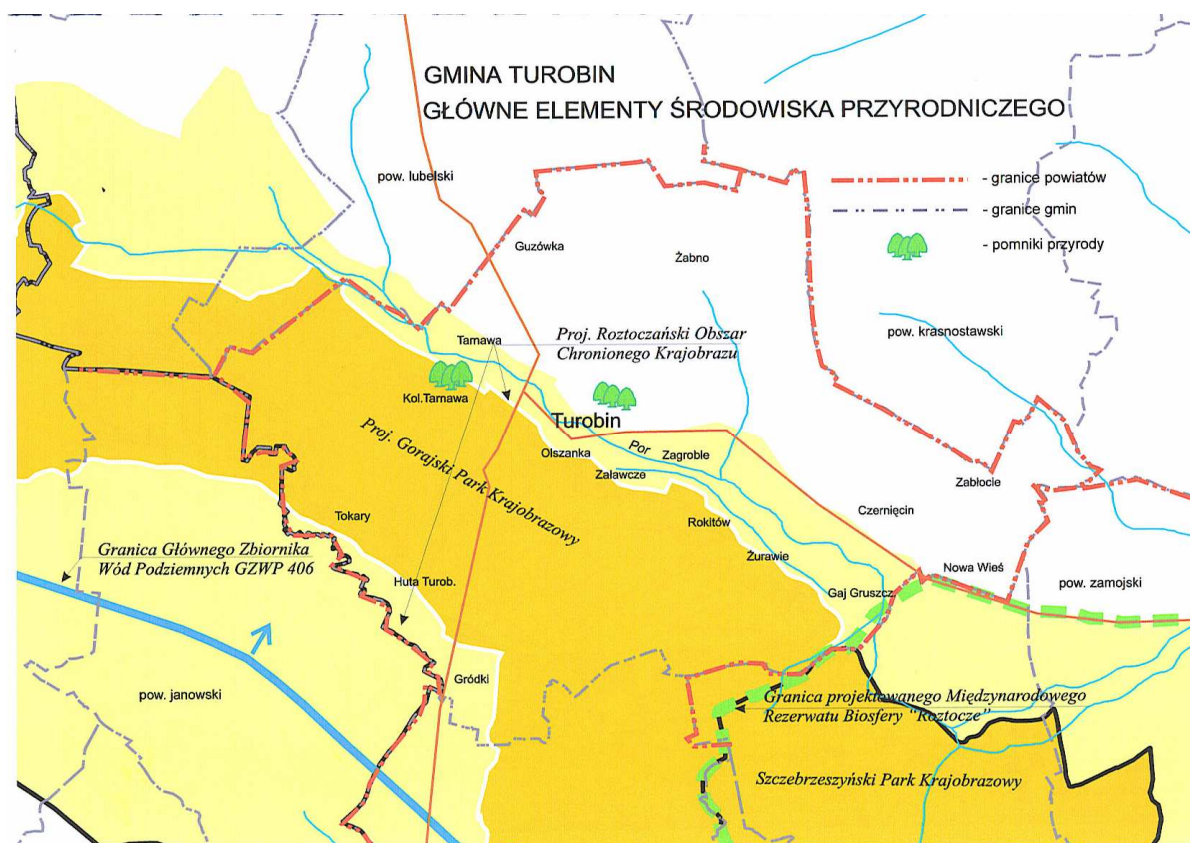
5	Goraj	18.8	42	-	557	-	430	-	245	-	-	-
6	Józefów	56.0	-	-	13	-	445	-	2821	-	138	-
7	Księżpol	22.8	-	-	46	-	768	-	1446	-	222	-
8	Łukowa	48.8	-	-	1	-	903	8	2044	76	354	10
9	Obsza	22.4	37	-	493	-	1726	-	162	-	21	-
10	Potok Górny	26.7	-	-	1	2	418	-	1721	1	293	2
11	Tarnogród	26.1	16	-	513	-	838	34	308	22	41	-
12	Tereszpol	71.1	-	-	-	-	143	-	2641	-	120	-
13	Turobin	18.7	71	-	2280	-	508	-	255	-	12	-

Na ciepłych nie zalesionych południowych stokach wzniesień i wąwozów lessowych wykształciły się zarośla i zbiorowiska roślin ciepłolubnych mające charakter murawowy, gdzie udział zarośli nie przekracza 30% pokrycia. Na terenach zagospodarowanych występują także zbiorowiska synantropijne, obejmującej roślinność przekształconą pośrednio lub bezpośrednio przez człowieka.

Przestrzenne rozmieszczenie fauny oraz koncentracja wydzielonych typów fauny jest uzależniona od rozmieszczenia jej podstawowych siedlisk. Na terenie gminy występują siedliska dla fauny leśnej, fauny łąkowo — zaroślowej oraz fauny kserotermofilnej i stepowej. Fauna leśna reprezentowana jest tu przez wiele ciekawych gatunków ssaków, ptaków i owadów. Do gatunków rzadkich należą występujące w lasach gminy borsuki i wilki, z ptaków: przepiórka, dudek, dzięcioł czarny, dzięcioł duży, dzięcioł zielony, kania ruda, krogulec, myszołów. Z gadów: padalec, zaskroniec zwyczajny. Z gatunków bardzo rzadkich występuje dzięcioł zielonosiwy i kruk. Ponadto występuje tu dzik, jeleń, sarna, daniel, kuna, łasica, łaska oraz lis. Fauna łąkowo - zaroślowa i wodna reprezentowana jest przez różne gatunki zwierząt. Z rzadkich gatunków występuje tu bąk, błotnik popielaty, wydra, bóbr, zaskroniec zwyczajny, a z gatunków bardzo rzadkich — rybołów. Głównym zagrożeniem dla fauny są zmiany stosunków wodnych oraz stosowanie w rolnictwie chemicznych środków ochrony roślin. Znacznym problemem staje się kłusownictwo, występujące dość często na obszarach leśnych.

Gmina Turobin posiada niższy udział lasów w powierzchni gruntów, zaledwie 18,7% w Tereszpolu natomiast udział lasów w powierzchni gruntów kształtuje się na poziomie 71,1%

Obszar gminy na północ od doliny rzeki Por leży w strefie projektowanego Roztoczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Południowa część gminy położona jest na terenie proj. Gorajskiego Parku Krajobrazowego.

Pomniki przyrody (zespół drzew) zlokalizowane są w Turobinie i w miejscowości Kolonia Tarnawa. Na terenie gminy Turobin, na cmentarzu grzebalnym w miejscowości Zagroble, znajduje się lipa drobnolistna wpisana na listę pomników przyrody. Ponadto w gminie znajdują się inne sędziwe drzewa objęte ochrony konserwatorską;

- lipy drobnolistne w miejscowości Kolonia Tarnawa — 13 drzew w szpalerze śródpolnym i 1 w parku podworskim,
- lipa drobnolistna w miejscowości Tarnawa w parku dworskim,
- 2 lipy drobnolistne, jesion wyniosły i brzoza brodawkowata w miejscowości Turobin.

1.3. Walory historyczne

Turobin jest jedną z najstarszych miejscowości staropolskiego powiatu Krasnowstawskiego. Pierwsze wzmianki o wsi królewskiej Turobin pochodzą z drugiej połowy XIV wieku. W 1420r. król Władysław Jagiełło nadał Turobinowi prawa miejskie. Najświetniejszy okres rozwoju miasto przeżywało w czasie powstania Turobińszczyzny we własności rodu Górków. Turobin otrzymał wówczas wiele przywilejów. Górkowie utrzymując w latach 1573-93 zbór i szkołę kalwińską nadali Turbinnowi rangę ważnego ośrodka protestantyzmu w Polsce. Wzniesli i utrzymali zamek, ufundowali zachowany do dziś kościół pod wezwaniem Św. Dominika. Z czasów Górków pochodzi także herb i pieczęć Turobina. Herb przedstawia łódź w czerwonym polu. Z Turobina pochodzi m.in. znakomity prawnik Jan Turobińczyk. Rektor Akademii Krakowskiej. W 1569r. kanclerz Jan Zamoyski nabył włości Turobińskie, które stały się jedynym z kluczy ordynacji zamojskiej. Turobin był często niszczone przez Tatarów, później Kozaków (1648r.) i Szwedów (1656r.). W 1576 roku powstała samodzielna gmina żydowska. W 1657 roku wybudowano synagogę. W 1795 roku Turobin znalazł się w austriackim zaborze. Od 1809 roku Turobin należał do Księstwa Warszawskiego, a od 1815 roku należał do Królestwa Polskiego. W 1825 roku wybudowano drugą synagogę. Podczas powstania styczniowego, w 1863 roku liczni mieszkańcy Turobina wzięli udział w walkach przeciwko Rosjanom. W odwecie za udział mieszkańców w Powstaniu Styczniowym władze carskie odebrały Turobinowi w 1866 r. prawa miejskie.

Ta ruchliwa ale uboga osada w której lokalny handel i rzemiosło były zdominowane przez Żydów, stała się siedzibą gminy w powiecie Krasnostawskim woj. lubelskiego. W 1908 roku w Turobinie żyło 2.700 Żydów, stanowiąc 52% ogółu mieszkańców. 17 września 1939 r. Turobin został zajęty przez Niemców. Pod koniec 1939 roku do Turobina dotarły transporty z około 1.250 Żydami z Łodzi, Koła, Konina i Słupska. Na początek 1940 roku przywieziono tutaj około 500 Żydów z Lublina, a na początek 1942 roku do getta w Turobinie deportowano wszystkich Żydów z okolicznych wiosek. W getcie zgromadzono w ten sposób około 4 tys. Żydów. W 1942 r. hitlerowcy zamordowali w obozie zagłady w Bełżcu ok. 2 tys. żydowskich mieszkańców Turobina, a ich synagogę zniszczyli.

1 stycznia 1999 r. gmina Turobin licząca 24 sołectw została włączona do powiatu Biłgorajskiego.

Zabytki

- Kościół pw. św. Dominika w Turobinie wzniesiony około 1530 roku. Z tego okresu zachowało się gotyckie prezbiterium. Rozbudowany i przekształcony został w latach 1620-23 przez znanego muratora lubelskiego Jana Wolffa, w stylu renesansu lubelskiego I pot. XVII w. Na uwagę zasługują wewnątrz świątyni sztukaterie typu kalisko-lubelskiego autorstwa Jana Wolffa (w prezbiterium i kaplicach) oraz wczesnorenesansowa płyta nagrobna Anny ze Żmigrodu Świdwiny z 1546 r., a także drewniany ołtarz główny z początku XVII w.
- Rynek turobiński o wymiarach 100 x 110 m i związana z nim regularna siatka ulic.
- Kościół parafialny pw. św. Katarzyny w Czernięcinie wybudowany wg projektu Władysława Gisgesa - budowniczego Ordynacji, drewniany, z lat 1857-58 z dzwonnica, wewnątrz ołtarz główny z XVIII w.
- Cmentarz w Czernięcinie z mogiłą i kopcem 9 zabitych przez Austriaków 28 lutego 1913 r. oraz kwaterą żołnierską z 1939 r.
- Kaplica pw. św. Marka w Turobinie ufundowana w 1822 r.
- Kaplica św. Elżbiety na cmentarzu rzymsko-katolickim na Średniej Górze w Turobinie, drewniana z 1832 r., mogiły żołnierzy WP poległych 17 września 1939 r. pod Turobinem, mogiły partyzantów i ofiar bratobójczych walk po II wojnie.
- Gródki - zbiorowa mogiła mieszkańców wsi zabitych przez hitlerowców 1 lipca 1942 r. (na cmentarzu polsko-katolickim).

Obiekty zabytkowe znajdują się na obszarze całej gminy, największa ilość skupia się na terenie ośrodka gminnego Turobin, a w dalszej kolejności w miejscowości Czernięcin Poduchowny.

Zasoby zabytkowe z okresu nowożytnego obejmują przede wszystkim zabytki architektury rezydencjonalnej, folwarcznej, sakralnej, techniki i użyteczności publicznej oraz urbanistyki i ruralistyki. Ścisłą ochroną konserwatorską są objęte:

- Kościół św. Dominika w Turobinie,
- Kaplica cmentarna św. Elżbiety wraz z cmentarzem rzymsko-katolickim w Zagroble,
- Kaplica św. Marka w Turobinie,
- Cmentarz rzymsko-katolicki w Czernięcinie Poduchownym,
- Cmentarz rzymskokatolicki w Turobinie,

Obszary i obiekty o wysokich walorach kulturowych wpisane do ewidencji konserwatorskiej w Turobinie:

- historyczny układ urbanistyczny Turobina,
- kapliczka Św. Jana Nepomucena, murowana, XIX w.

Obszary i obiekty o wysokich walorach kulturowych wpisane do ewidencji konserwatorskiej na terenie gminy Turobin:

- w miejscowości Czernięcin:

- młyn murowany, obecnie elektryczny, pocz. XX w.

- w miejscowości Gródki:

- wiatrak koźlak, drewniany 1948r.

- w miejscowości Guzówka Kolonia:

- oficyna dworska, murowana k. XIX w.

- w miejscowości Olszanka:

- kapliczka drewniana 1905r.
- młyn motorowy, murowany, pocz. XX w.

Wszelkie prace prowadzone przy obiektach wpisanych do ewidencji konserwatorskiej wymagają uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie ustalenia warunków realizacji inwestycji.

W ewidencji stanowisk archeologicznych AZP na obszarze gminy znajduje się łącznie 177 stanowisk w takich miejscowościach jak: Czernięcin, Nowa Wieś, Żurawie, Gaj Czernięciński, Wolka Czernięcińska, Turobin, Olszanka, Zagroble, Żabno, Elizówka, Rokitów, Guzówka, Kol. Załawcze, Tarnawa i Zabłocie. Wszelkie prace na terenach występowania stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem konserwatorskim.

2. LUDNOŚĆ I ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

2.1. Dane demograficzne

Głównym czynnikiem kształtujących się procesów rozwojowych w gminie są jej mieszkańcy. Na dzień dzisiejszy gmina Turobin liczy 7347 mieszkańców, w tym 3799 kobiet i 3548 mężczyzn. Gęstość zaludnienia wynosi 45 osób/km².

Analizując strukturę ludności gminy Turobin według kryterium płci, można zauważyć wśród mieszkańców niewielką przewagę kobiet. W 2005 roku w gminie było **3799** kobiet, co stanowi 57,70 % wszystkich mieszkańców. Na 100 mężczyzn w gminie Turobin przypada 107 kobiet. Gmina zajmuje trzecie miejsce w powiecie biłgorajskim pod względem liczby ludności. W gminie największą gęstość zaludnienia mają wsie: Turobin-Przedmieście, Czernięcin Główny i Załawcze.

53,5 % (3847 osób) mieszkańców gminy jest w wieku produkcyjnym, 26,3% (1898 osoby) w wieku poprodukcyjnym natomiast 20,2% (1350 osoby) w wieku przedprodukcyjnym.

Wykres 1

Struktura wiekowa mieszkańców

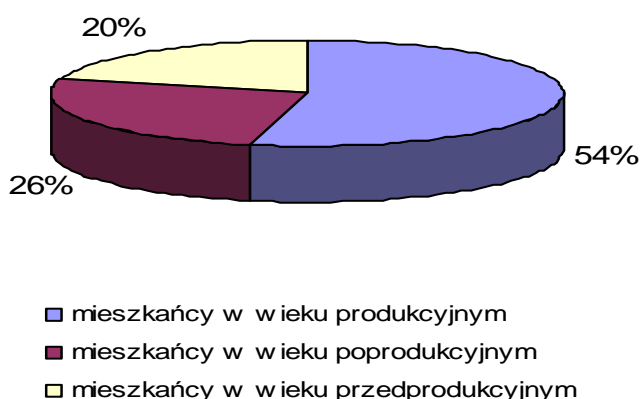

Tabela 3. Struktura ludności gminy wg wieku na tle innych gmin powiatu

Gmina	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny	Razem
Aleksandrów	863	1797	521	3181
Biłgoraj	3187	7458	1902	12537
Biszczka	939	2361	705	4005
Frampol	1516	3677	1382	6575
Goraj	997	2487	978	4462
Józefów	1746	4306	1286	7338
Księżpol	1803	3935	1068	6806
Łukowa	1164	2633	784	4581
Obsza	1070	2620	727	4417
Potok Górny	1393	3113	1173	5679
Tarnogród	1704	4119	1140	6963
Tereszpol	994	2304	739	4037
Turobin	1350	3847	1898	7095

Źródło: www.stat.gov.pl (dane z 2002r.)

W strukturze wiekowej ludności zaznacza się niekorzystnie niski udział ludności w wieku produkcyjnym (54% społeczeństwa) oraz bardzo wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym (26%). Udział ludzi młodych jest bardzo niski.

Współczynnik obciążenia demograficznego wynosi 86,9 co oznacza, iż na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada aż prawie 87 osób w wieku nieprodukcyjnym.

Pod uwagę należy również wziąć fakt, iż wśród osób w wieku produkcyjnym znajduje się grupa osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku (351 osób, czyli 98% ogółu bezrobotnych).

Tabela 4. Podstawowe dane o gminie Turobin na tle powiatu biłgorajskiego

Gmina	Powierzchnia ogółem w km ²	Ludność			
		ogółem	Saldo migracji	Przyrost naturalny	na 1 km ²
Powiat biłgorajski	1677,80	104648	-167	33	62
Turobin	162,02	7347	-93	-50	45

Źródło: www.stat.gov.pl (dane z 2002r.)

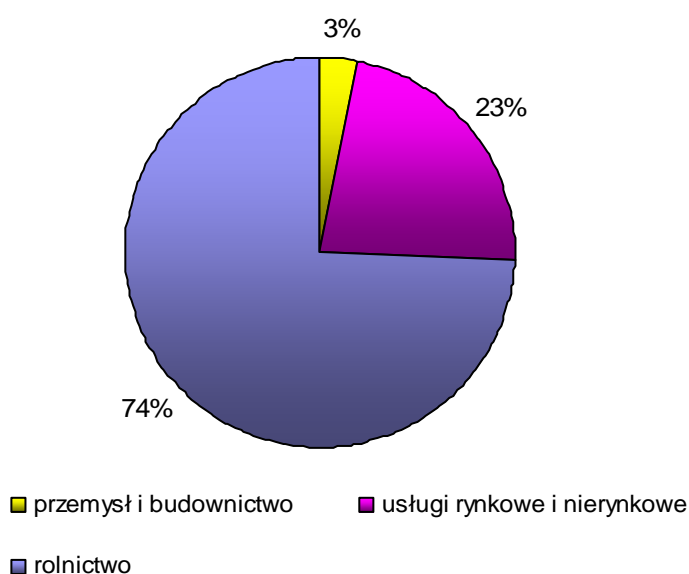
2.2. Pracujący i bezrobotni

W ostatnich latach w gminie Turobin przy wzrastającej liczbie ludności w wieku produkcyjnym i braku odpowiedniej dynamiki zatrudnienia istniejące zasoby siły roboczej są wykorzystywane w małym stopniu, a liczba osób pozostających bez pracy systematycznie wzrasta. Dlatego też znaczna część mieszkańców gminy pracuje poza nią, za granicami kraju. Częściowy popyt na siłę roboczą zgłaszają instytucje gminy Turobin w gospodarstwach i urzędzie gminy. Gmina Turobin jest gminą rolniczo-przemysłową, dlatego też zdecydowana część ludności czynnej zawodowo z jej terenu związana jest z rolnictwem. W gospodarstwach rolnych na terenie gminy pracuje łącznie ok. 3075 osoby. Większość z nich pracuje w gospodarstwach rolnych o powierzchni do 5 ha.

Tabela 5. Pracujący w gospodarce narodowej

Gmina	Pracujący			
	ogółem	w tym		
		przemysł i budownictwo	usługi rynkowe i nierynkowe	w rolnictwie
Turobin	4138	130	933	3075

W gminie Turobin spośród grupy osób czynnych zawodowo przeważająca część ludności pracującej w rolnictwie indywidualnym 74% ludności, 3,1% pracujących znalazło zatrudnienie w przemyśle i budownictwie, natomiast 22,6% pracujących w usługach rynkowych i nierynkowych.

Strefa gospodarcza

Turobin jest gminą rolniczą. Głównym bogactwem naturalnym są żyzne gleby lessowe i rędziny oraz lasy mieszane. Występują tu gliny stanowiące surowiec do produkcji cegły (czynna jest cegielnia w Olszance).

Warunki produkcji gospodarstw rodzinnych są zróżnicowane. W południowej części gminy Centrum Turobina (Roztocze Zach.) warunki pracy są bardzo trudne ze względu na duże nachylenie stoków wzgórz oraz głębokie wąwozy i jary przecinające pola. Natomiast w części północno-wschodniej (Padół Zamojski) są dobre warunki do rozwoju wysokotowarowego rolnictwa. W uprawach dominują zboża (pszenica ozima i jęczmień jary), buraki cukrowe, rośliny włókniste (len i konopie) oraz rośliny jagodowe (malina i czarna porzeczka).

Pewną pozycję w dochodach rolników stanowi pozyskiwanie drewna, w części przerabianego na tarcicę w miejscowych tartakach.

2.3. Bezrobocie

W 2005 roku w powiatowym urzędzie pracy w Biłgoraju było zarejestrowanych 358 bezrobotnych z terenu gminy Turobin (w tym 168 kobiety) – stanowi to około 9,1 % wszystkich mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym. Są to jednak dane w znacznym stopniu zaniżone gdyż na terenie gminy istnieje duże bezrobocie ukryte.

Wśród bezrobotnych około 46,93 % stanowią kobiety. Prawo do zasiłku posiadało tylko 7 osób, bez prawa do zasiłku pozostawało 351, czyli około 98 % ogółu bezrobotnych zamieszkujących na terenie gminy. Osoby te pozostają na utrzymaniu współmałżonka, rodziców, ewentualnie dzieci, na które zostały przepisane gospodarstwa rolne.

Bezrobotni w gminie Turobin na tle innych gmin powiatu (stan z IV kwartał 2005 r.)

LP.	Powiat / Gmina	Liczba bezrobotnych		Uprawnieni do zasiłku	Długotrwale bezrobotni (pow. 24 m.)
		ogółem	kobiet		
II	powiat biłgorajski	7.025	3.546	501	2.012
	<u>Miasta:</u>	<u>1.785</u>	<u>947</u>	<u>166</u>	<u>397</u>
1.	Biłgoraj	1.785	947	166	397

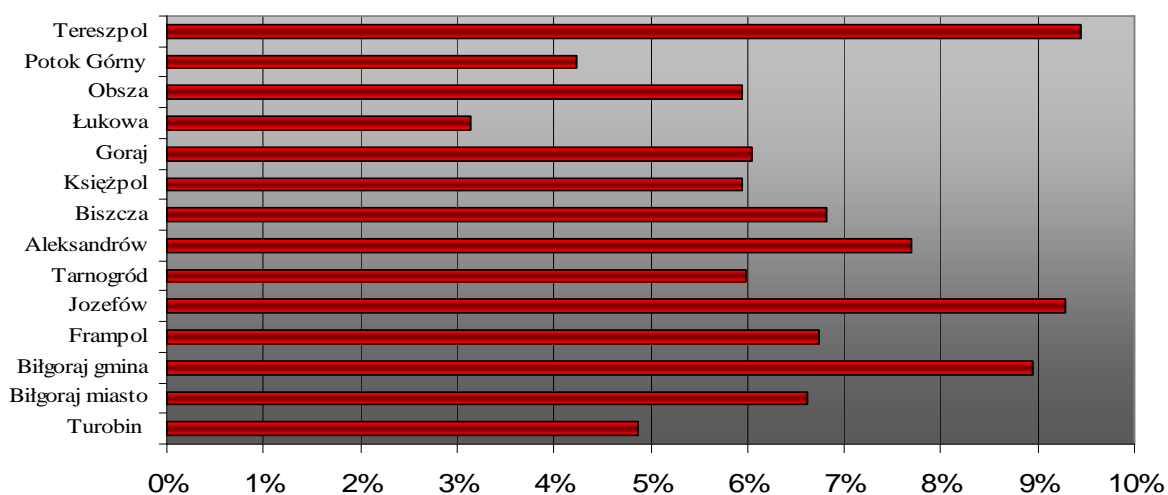
Strategia rozwoju Gminy Turobin

Gminy		<u>5.240</u>	<u>2.599</u>	<u>335</u>	<u>1.615</u>
2.	Aleksandrów	245	127	18	69
3.	Biłgoraj	1.121	553	79	421
4.	Biszczka	273	129	9	67
5.	Frampol	443	199	30	149
6.	Goraj	270	129	15	89
7.	Józefów	682	342	66	185
8.	Księżpol	404	220	25	115
9.	Łukowa	144	87	6	29
10.	Obsza	263	149	11	71
11.	Potok Górny	240	107	13	76
12.	Tarnogród	416	202	17	103
13.	Tereszpol	381	187	39	118
14.	Turobin	358	168	7	123

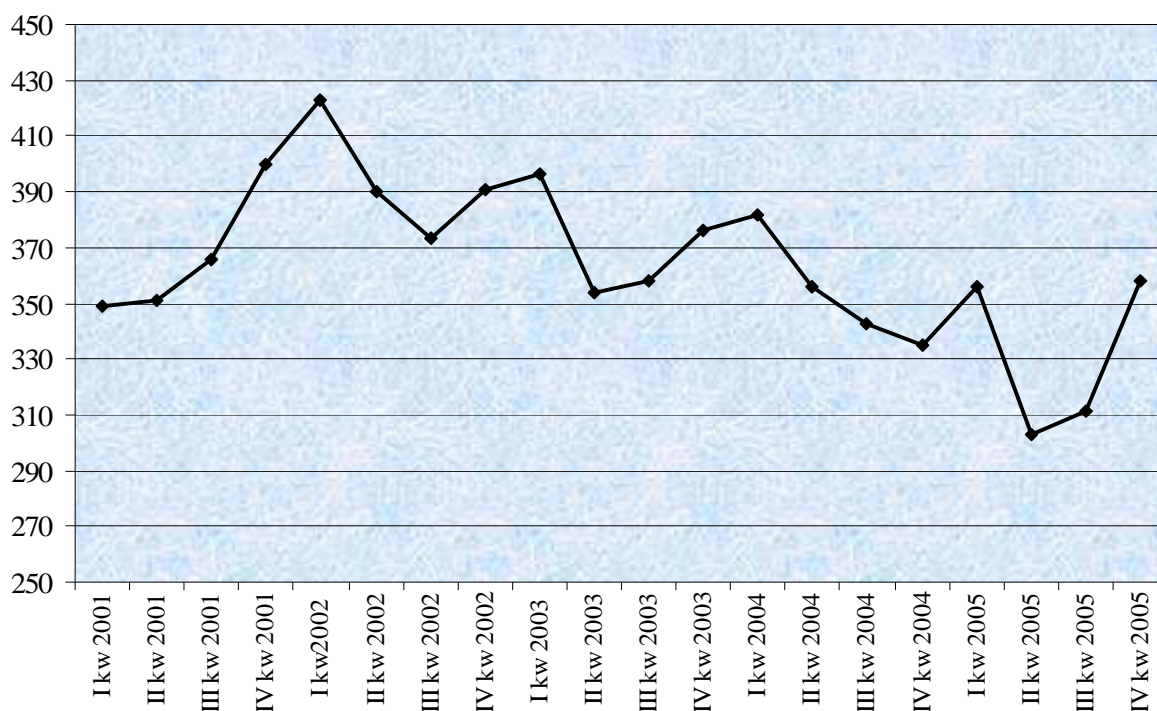
Źródło: <http://www.wup.lublin.pl/index.php?module=htmlpages&func=display&pid=6>

Według stanu z 2005r. liczba bezrobotnych w stosunku do liczby mieszkańców w gminie Turobin jest jednym z najmniejszych na terenie powiatu Biłgorajskiego, wynosiło 5% . Największe natomiast występuje w Tereszpolu gdzie stopa bezrobocia przekracza 9,4%.

Stopa bezrobocia w Gminie Turobin na tle powiatu Biłgorajskiego

O sytuacji bezrobotnych na rynku pracy decyduje przede wszystkim posiadane przez nich wykształcenie oraz wiek. Nie ulega wątpliwości, że im wyższy poziom wykształcenia posiadają bezrobotni, tym lepsza jest ich sytuacja na rynku pracy (i odwrotnie). Osoby najslabiej edukacyjnie przygotowane do konkurowania o istniejące miejsca pracy mają coraz większe problemy z jej znalezieniem.

Bezrobocie w gminie ma charakter strukturalny, a sytuację pogarsza dodatkowo brak ofert pracy nie tylko w gminie, ale również w całym powiecie i regionie.

Głównymi przyczynami bezrobocia w gminie Turobin są: brak miejsc pracy, niskie wykształcenie, likwidacja stanowisk pracy, zakończenie prac sezonowych, zniechęcenie do dalszego poszukiwania pracy w przekonaniu, że nie ma szans na jej znalezienie.

2.4. Źródła dochodów ludności

O poziomie życia ludności gminy decyduje w dużej mierze poziom dochodów jej mieszkańców, który uzależniony jest od aktywności gospodarczej gminy. Duży wpływ mają uzyskiwane dochody, zarówno z pracy najemnej, świadczeń emerytalnych i rentowych, jak również ze sprzedaży produktów rolnych i otrzymywanych zasiłków dla bezrobotnych.

Grupy emerytów i rencistów posiadają własne źródła dochodu, ale często utrzymują się one na poziomie minimum socjalnego.

Sytuacja osób w wieku produkcyjnym zatrudnionych w zakładach uspołecznionych lub prowadzących własną działalność gospodarczą określana jest jako średnia lub dobra.

Ostatnia grupa ludzi o szczególnie trudnej sytuacji materialnej, spowodowanej różnymi dysfunkcjami społecznymi, otrzymuje wsparcie z pomocy społecznej.

3. WARUNKI SOCJALNO – BYTOWE

3.1. Oświata

Na terenie gminy Turobin funkcjonuje:

- jedno przedszkole,
- trzy szkoły podstawowe
- jedno gimnazjum,
- Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych, w tym:
 - Liceum Ogólnokształcące,
 - Liceum Profilowane,
 - Technikum Rolnicze dla dorosłych,
 - Szkoła policealna dla dorosłych,

3.1.1. Szkoły podstawowe

Sieć placówek oświatowych dostosowana jest do sieci osadniczej gminy. Publiczne szkoły podstawowe znajdują się w miejscowościach: Czernięcinie Głównym, w Turobinie oraz filie w Żabnie, Elizówce, Rokitowie, szkoła podstawowa w Gródkach oraz filia w Tokarach.

Tabela 6. Szkoły podstawowe

Szkoła	Liczba sal dydaktycznych	Powierzchnia dydaktyczna (m ²)	Liczba uczniów	Liczba nauczycieli	Powierzchnia dydaktyczna przypadająca na 1 ucznia
PUBLICZNE SZKOŁY PODSTAWOWE					
SP w Czernięcinie Głównym	7	896	124	13	7,23
SP w Turobinie	13	660	210	24	3,14
SP Turobin filia Żabno	2	70	29	2	2,41
SP Turobin filia Elizówka	2	70	15	2	4,67

SP Turobin filia Rokitów	3	52	21	2	2,47
SP w Gródkach	8	267	87	12	3,06
SP Gródki filia Tokary	2	78	13	2	6
Razem	37	2093	499	57	28,98

Na terenie Gminy Turobin działa 1 gimnazjum zlokalizowane w Turobinie. W roku szkolnym 2004/2005 naukę rozpoczęło w nim łącznie 286 uczniów, którzy nauczeni są przez 27 nauczycieli.

Szkoły ponadgimnazjalne. Młodzież z terenu gminy po ukończeniu gimnazjum ma możliwość dalszego kształcenia na poziomie szkoły średniej w Zespole Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych zlokalizowanym w Turobinie, w skład którego wchodzi: Liceum Ogólnokształcące, Liceum Profilowane, Technikum Rolnicze dla dorosłych, Szkoła policealna dla dorosłych. Aktualnie kształcą się w nim 261 uczniów. Młodzież ponadgimnazjalna najczęściej poza gminą kształci się w Lublinie, Zamościu i Biłgoraju.

Przedszkola. W gminie funkcjonuje jedno dwu oddziałowe przedszkole zlokalizowane w Turobinie, do którego uczęszcza 28 przedszkolaków.

Stan techniczny budynków szkolnych utrzymuje się na średnim poziomie, natomiast poziom wyposażenia szkół jest zróżnicowany.

3.2. Opieka społeczna

W ostatnich latach zmiany społeczno-gospodarcze, które zaszły w naszym kraju, niekorzystnie wpłynęły na poziom życia mieszkańców wsi. Spowodowały one pogorszenie sytuacji materialnej wielu mieszkańców gminy Turobin. Obecnie pomoc społeczna zaczyna odgrywać coraz większą rolę w systemie zabezpieczenia ludzi potrzebujących, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji życiowej, bardzo często z powodu bezrobocia. W gminie Turobin opieką społeczną sprawuje 7 – osobowy zespół Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Realizuje on zadania własne i zlecone przez wojewodę, obejmujące świadczenia obowiązkowe i świadczenia fakultatywne. Pomoc udzielana jest ze względu na długotrwałą chorobę, brak możliwości zatrudnienia, brak uprawnień do renty rodzinnej. Szczególną opieką objęte są rodziny niepełne, wielodzietne, osoby samotne i bezrobotni. W 2005 roku udzielono pomocy

330 rodzinom z całej gminy. Na dożywanie w szkołach w 2005 roku przeznaczono kwotę 74.511 zł świadcząc pomoc dla 336 dzieci.

Ośrodek udziela pomocy w formie pieniężnej, rzeczowej, usługowej i pracy socjalnej.

Ośrodek Pomocy Społecznej otrzymuje środki od wojewody na zadania zlecone. Natomiast Rada Gminy przyznaje środki na zadania własne. Budżet Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Turobinie na rok 2006 na zadania zlecone w zakresie udzielania świadczeń z pomocy społecznej wynosi 263 000 zł. Rada Gminy przeznaczyła na realizację zadań własnych 153 000 zł.

3.4 Służba zdrowia

O poziomie usług medycznych na terenie gminy decydują: liczba i wielkość placówek specjalistycznych, stan ich wyposażenia, zakres świadczonych przez nie usług medycznych oraz liczba personelu medycznego.

Na terenie gminy Turobin znajdują się następujące placówki służby zdrowia:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej,
- Gabinet Stomatologiczny,
- Gabinet Rehabilitacji

Dla mieszkańców gminy Turobin usługi specjalistyczne świadczone są na podstawie skierowania w Biłgoraju i Lublinie. Reasumując, ze względu na bliskość Biłgoraja i Lublina wraz z ich bazą medyczną należy stwierdzić, iż stan usług medycznych dla zaspokojenia lokalnych potrzeb mieszkańców gminy jest wystarczający.

4. GOSPODARKA

4.1. Pozarolnicza działalność gospodarcza

W Gminie Turobin funkcjonuje ogółem 251 podmiotów gospodarczych, z czego 251 w sektorze prywatnym:

- spółki prawa handlowego- 0

- spółki cywilne- 0
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą- 251
- spółdzielnie- 2

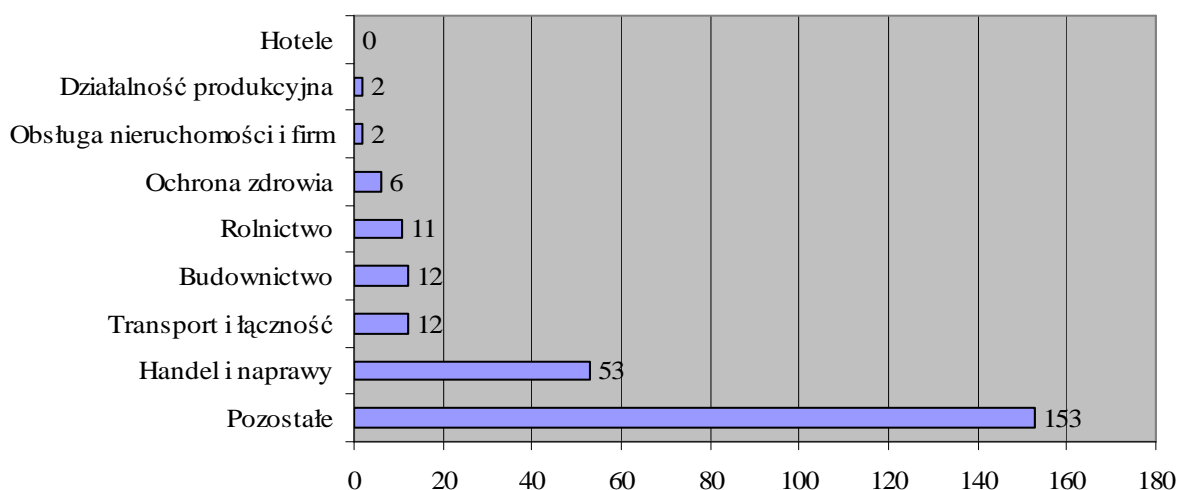
Tabela 7. Podmioty zarejestrowane w systemie REGON w Gminie **Turobin** (Sekcje Europejskiej Klasyfikacji Działalności)

Sekcje Europejskiej Klasyfikacji Działalności	Gmina Turobin
Rolnictwo	11
Działalność produkcyjna	2
Budownictwo	12
Handel i naprawy	53
Hotele	0
Transport i łączność	12
Obsługa nieruchomości i firm	2
Ochrona zdrowia	6
Pozostałe	153
Ogółem	251

Źródło:

W gminie Turobin jest zarejestrowanych w systemie REGON 251 pomiotów. Z czego 53 to handel i naprawy.

Wykres 2

Na terenie gminy funkcjonują między innymi: zakłady drzewne – tartaki, zakłady produkcyjne, zakłady transportu i naprawy pojazdów, sieć sklepów handlowych. W gminie funkcjonują 2 młyny oraz 3 piekarnie. W sumie w gminie znajdują się 2 sklepy z częściami

zamiennymi do maszyn rolniczych, 1 sklepy z nasionami i środkami ochrony roślin oraz innymi niezbędnymi materiałami

Tabela 8. Stopień zaspokojenia potrzeb przez instytucje, zakłady i punkty usługowe, z których korzystają mieszkańcy Gminy Turobin.

Lp.	Wyszczególnienie	Wystarczający	Niewystarczający	Brak w gminie
1.	Poczty	x		
2.	Banki	x		
3.	Szkoły	x		
4.	Ośrodki zdrowia	x		
5.	Apteki	x		
6.	Biblioteki	x		
7.	Domy Kultury			x
8.	Kościóły	x		
9.	Telefony	x		
PUNKTY NAPRAWY				
10.	Sprzętu RTV	x		
11.	Instalacji elektrycznej			x
12.	Gospodarstwa domowego	x		
PUNKTY USŁUGOWE				
13.	Budowlano-remontowe.		x	
14.	Kowalskie, ślusarskie	x		
15.	Mechaniki pojazdowej	x		
16.	Tartaczne	x		
17.	Szewskie			x
18.	Krawieckie		x	
19.	Fryzjerskie	x		
20.	Weterynaryjne	x		
21.	Materiałów budowlanych	x		
22.	Masarnie			x
23.	Piekarnie	x		
24.	Przetwórstwo owoc-warz			x
25.	Przetwórstwo mleka			x
26.	Inne przetwórstwa			x
27.	Sklepy spożywcze	x		
28.	Kioski z prasą	x		
29.	Restauracje, bary	x		
30.	Targowiska	x		
31.	Stacje benzynowe	x		
32.	Punkty sprzedaży obwoźnej	x		
PUNKTY SKUPU				
33.	Mleka	x		
34.	Żywca	x		
35.	Zbóż		x	
36.	Ziemniaków			x

Źródło: UG Turobin

Wyposażenie gminy Turobin w usługi dla mieszkańców jest zróżnicowane, co obrazuje powyższa tabela.

4.2. Rolnictwo

Gmina Turobin jest gminą rolniczą. Na jej terenie zatrudnienie w indywidualnych gospodarstwach rolnych znalazły ok. 3075 osób. z czego ok. 55,4 % to mężczyźni i 44,6 % to kobiety. Głównymi elementami środowiska przyrodniczego, które decydują o możliwościach rozwoju rolnictwa gminy są: gleby, klimat, warunki wodne i rzeźba terenu.

W strukturze użytkowania gruntów 100 % udziału we władaniu mają gospodarstwa indywidualne

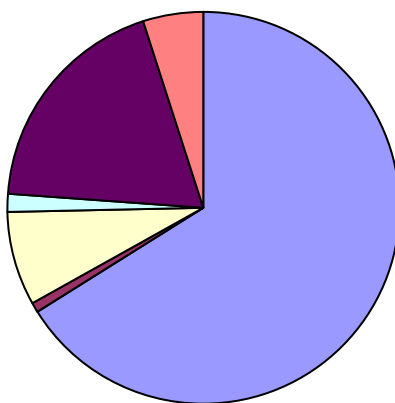
Grunty użytkowane rolniczo stanowią ponad 76 % ogólnej powierzchni gminy Turobin. Grunty orne na terenie gminy zajmują 10701 ha (66% powierzchni), użytki zielone 1523 ha (9,4%), lasy i zadrzewienia 3033 ha (18,7%).

Tabela 9. Powierzchnia i użytkowanie gruntów gminie Turobin na tle innych gmin powiatu

Gmina	Powierzchnia ogólna	Użytki rolne					Lasy i grunty leśne	Pozost. grunt i nieużytki
		Grunty orne	sady	łąki	pastwiska	ogółem		
w hektarach								
Aleksandrów	5322	2344	7	718	278	3347	1697	278
Biłgoraj m.	2085	685	38	372	47	1 142	191	752
Biłgoraj gm.	26 141	6463	29	2304	739	9535	15302	1304
Biszcza	10731	5236	51	1 131	464	6882	2969	880
Frampol	10761	5232	503	715	260	6710	3478	573
Goraj	6763	4424	202	263	264	5 153	1277	333
Józefów	12472	4326	52	194	239	4811	7140	521
Księżpol	14236	7477	40	1 507	1 107	10131	3222	883

Strategia rozwoju Gminy Turobin

Lukowa	14875	4134	38	1 958	591	6721	7387	767
Obsza	11 297	5469	28	1 838	430	7765	2517	1015
Potok G.	11 094	5786	24	1 421	307	7538	2963	593
Tarnogród	11 397	5 865	99	1 132	606	7702	3030	665
Tereszpol	14403	3306	24	251	136	3717	10 190	496
Turobin	16202	10701	127	1273	250	12351	3033	818
razem	167779	71 448	1 262	15 077	5718	93 505	64396	9878

■ grunt orne
 ■ sady
 ■ łąki
 ■ pastwiska
 ■ lasy i grunty leśne
 ■ nieużytki

Wykres 3 Struktura użytkowania gruntów gminie Turobin

W strukturze użytkowania ziemi największą powierzchnie zajmują użytki rolne które w ogólnej powierzchni gminy stanowią 76 %, w województwie 68,4 %, w kraju 59 %.

Lasy i grunty leśne zajmują 18,7 % ogółu powierzchni gminy, województwo 21,7 %, w kraju 28,5%. Pozostałe grunty i nieużytki 5 % w województwie 9,9 %, w kraju 12,5 %.

Wśród użytków rolnych dominują grunty orne , które stanowią 86,6 % powierzchni, w województwie 78,8 %, w kraju 76,5 %. Trwałe użytki zielone stanowią 12,3 %,w województwie 16,9 % a w kraju 22,1 %, oraz sady które zajmują ok. 1 % użytków rolnych.

4.2.1. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach indywidualnych

Tabela 10. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach indywidualnych w gminie

	Województwo lubelskie		Gmina Turobin	
	ha	%	ha	%
Powierzchnia ogółem	1867343	100	16202	100
Użytki rolne ogółem	1585171	85	12351	76
w tym				
- grunty orne,	1255446	67,2	10701	86,6
- sady,	31535	1,9	127	1,0
- łąki,	233791	12,5	1273	10,3
- pastwiska.	65299	3,4	250	2,0

Źródło: Program ochrony Środowiska Powiatu Biłgorajskiego

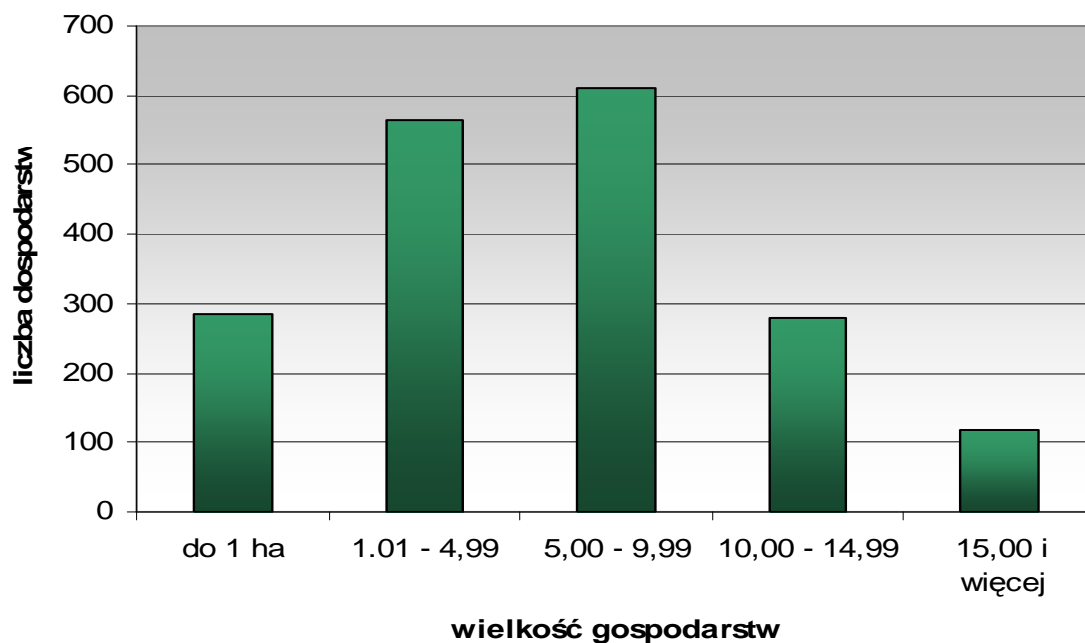
4.2.2. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Struktura obszarowa indywidualnych gospodarstw rolnych w gminie Turobin przedstawia się następująco:

Tabela 11. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w gminie Turobin

Indywidualne gospod. rolne o pow. użytków rolnych w ha	Województwo lubelskie		Gmina Turobin	
	liczba gosp.	%	liczba gosp.	%
Ogółem	246559	100	1857	100
do 1 ha	-	-	284	15
1,01 - 4,99	128132	51,9	565	30
5,00 - 9,99	82722	33,5	611	33
10,00 - 14,99	24775	10	279	15
15,00 i więcej	74130	2,8	118	7

Źródło: Urząd statystyczny w Lublinie, Powszechny spis rolny, 2002

Wykres 4 Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w gminie Turobin

Ze struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych wynika, że udział gospodarstw małych, do 5 ha, wynosi w gminie 45% ogółu gospodarstw, w województwie lubelskim 52 %. Natomiast udział gospodarstw średnich od 5 do 10 ha wynosi w gminie 33%. Łącznie w gminie Turobin ponad 22% indywidualnych gospodarstw rolnych, to gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych powyżej 10 ha.

Struktura gleb pod względem jakościowym w gminie Turobin w zestawieniu z danymi z województwa

Jakość gleb w gospodarstwach indywidualnych		
Klasa gruntów	Województwo lubelskie w %	Gmina Turobin w %
Od I do III b	39,6	71,6
Od IV do IV b	36,0	23,9
Od V do VI z	24,4	4,5

4.2.3. *Struktura produkcji rolniczej w gminie*

Produkcja roślinna

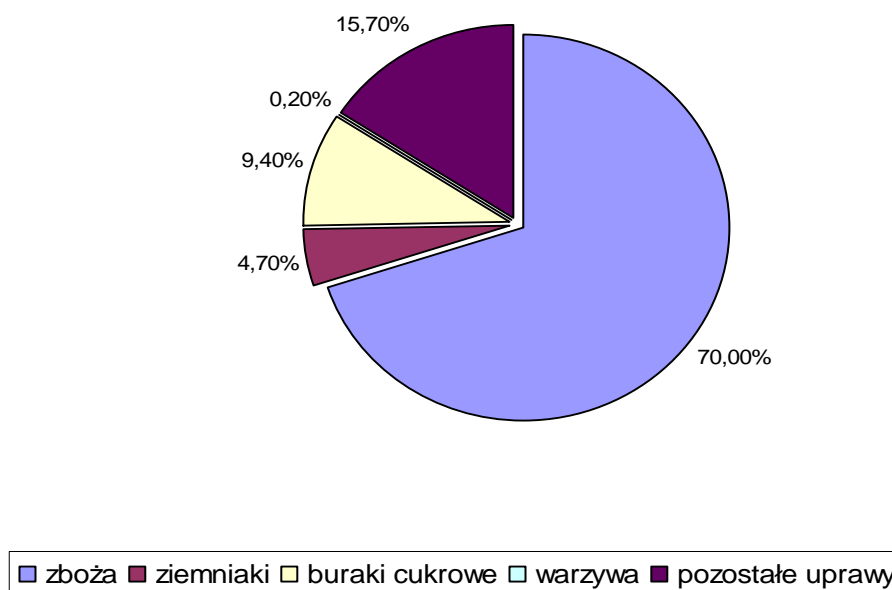
Znaczący odsetek gospodarstw rolnych prowadzi produkcję wielokierunkową, bez wyraźnie określonej specjalności. Sytuacja ta nie sprzyja unowocześnianiu produkcji, warunkującej obniżkę kosztów i poprawę jakości. W konsekwencji powoduje to niską konkurencyjność gospodarstw.

W zdecydowanej większości gospodarstw uprawia się zboże i prowadzi chów zwierząt gospodarskich.

Tabela 12. Szacunkowa powierzchnia upraw

Rodzaj	Powierzchnia	Udział %
zboża	6826,22	70
ziemniaki	456,97	4,7
buraki cukrowe	916,10	9,4
warzywa	24,23	0,2
pozostałe uprawy	1530,50	15,7
RAZEM	9748,38	100

Źródło: *Urząd Statystyczny w Lublinie, Podstawowe informacje ze spisów powszechnych Gmina Turobin, 2002*

Wykres 5 Procentowy udział upraw w Gminie Turobin

Dominującą grupą upraw są zboża, których udział w ogólnej powierzchni zasiewów wynosi 70% (w woj. 71.8 %, Polska 69.6 %). Na terenie gminy funkcjonuje kilka gospodarstw sadowniczych. Rolnicy produkują znaczne ilości owoców (jabłko, wiśnia, porzeczki, malina) .

Produkcja zwierzęca

Podstawowymi gałęziami produkcji zwierzęcej na terenie gminy Turobin jest bydło mleczne, trzoda chlewna oraz drób. Odgrywają one znaczącą rolę w produkcji rolniczej gminy.

Hodowla zwierząt gospodarskich oraz ich struktura gatunkowa nie zawsze wykazuje związku z naturalnymi warunkami przyrodniczymi i strukturą zasiewów.

Dominującym gatunkiem hodowli zwierząt gospodarskich jest trzoda chlewna, bydło oraz drób.

Instytucjami obsługującymi rolnictwo obok ODR są:

- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i nasiennictwa w Lublinie, Delegatura w Zamościu
- Inspekcja Weterynaryjna, Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Biłgoraju
- Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Lublinie – Grupa

Terenowa w Biłgoraju

- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Placówka terenowa w Biłgoraju
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Elizówce k/Lublina i w Biłgoraju.

5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Infrastruktura techniczna umożliwia funkcjonowanie wszystkich dziedzin gospodarki gminnej. Poziom infrastruktury technicznej mierzony różnymi wskaźnikami jest jednym z ważniejszych wyznaczników poziomu rozwoju gminy.

5.1. Układ drogowo - komunikacyjny

Na terenie gminy Turobin istnieje 135 km dróg, w tym 98 km o nawierzchni utwardzonej, pozostałe są drogami gruntowymi.

Tabela 13. Wykaz dróg wojewódzkich

Lp.	Nr drogi	Przebieg	Długość odcinka(km)	Rodzaj nawierzchni
1.	835	Lublin-Biłgoraj	10	asfalt
2.	848	Tarnawa-Szczebrzeszyn	12,75	asfalt

Tabela 14. Wykaz dróg powiatowych

Lp.	Nr drogi	Przebieg	Długość odcinka [km]	Rodzaj nawierzchni
1.	2306L	Boża Wola-Tarnawa	4,2	asfalt
2.	2315L	Guzówka Kolonia	4,6	j.w.
3.	2316L	Maciejów-Żabno-Wierzchowina	5,6	j.w.
4.	2808L	Otocz-Tokary-Huta	4,9	j.w.
5.	2900L	Żółkiewka-Turobin	7,6	j.w.
6.	2901L	Zagroble-Czerwiec	5,5	j.w.
7.	2902L	Gródki-Zaporze-Czerwiec	11,8	j.w.
8.	2903L	Zabłocie-Nowa Wieś-Radecznica	4,4	j.w.
9.	2904L	Chłaniów-Zabłocie-Tworyczów	2,2	j.w.
Ogółem			50,8	j.w.

Strategia rozwoju Gminy Turobin

Drogi powiatowe o łącznej długości 50,8 km. Ok. 80 % dróg powiatowych wymaga położenia nowej nawierzchni.

Tabela 15. Wykaz (niektórych) dróg gminnych

Lp.	Nr drogi	Przebieg	Długość odcinka [km]	Rodzaj nawierzchni
1.	107306L	Guzówka-Tarnawa Duża	0,6	asfalt
2.	109100L	Turobin: ul.Rynek, ul.Szczebrzeska, Przedmieście	3,2	j.w.
3.	109101L	Turobin ul. Wałowa	0,4	żużel
4.	109102L	Turobin ul. Staszica, ul.Dekerta	0,35	asfalt
5.	109103L	Turobin ul. Rynek	0,15	asfalt
6.	109104L	Turobin ul. Kościelna	0,4	asfalt
7.	109105L	Turobin ul. Dekerta	0,2	j.w.
8.	109106L	Turobin ul. H.Górki, ul.Zamkowa	0,5	j.w.
9.	109107L	Turobin ul. Sądowa	0,1	j.w.
10.	109108L	Turobin ul. H.Górki, ul.Rynek	0,25	j.w.
11.	109109L	Turobin ul. Rzeczna	0,3	żużel
12.	109110L	Elizówka dr pow.2900L-gr. gminny Wysokie	5	2.4 asfalt 2.6 tłuczeń
13	109111L	Guzówka Kolonia dr pow.2315L- dr. gminna 109110L	1,2	asfalt
14	109112L	Elizówka dr pow.2315L- dr.gm.109110	1	tłuczeń
15	109113L	Tarnawa Mała - Olszanka	3	1,4 asfalt
16	109114L	dr woj.835 - Olszanka-dr.woj.848	2,4	asfalt
17	109115L	dr.pow.2901L - Zagroble	0,9	j.w.
18	109116L	dr.pow.2901L – Załawcze- dr.pow.2902L	4,8	0,7 asfalt
19	109117L	Żabno Kolonia dr.pow.2316L	1,8	asfalt
20	109118L	dr.woj.848-Czernięcin Główny- dr.pow.2901L	2,7	0,5 asfalt
21	109119L	dr.woj.848-Czernięcin Główny- gr.gminy Żółkiewka	2,3	0.6 asfalt
22	109120L	dr.woj.848-Czernięcin Poduchowny-dr.gm.1091212L	2,4	1,8 asfalt
23	109121L	gr.gm.Żółkiewka-Czernięcin Poduchowny-Nowa Wieś	1,9	polna
24	109122L	dr.woj.848-Czernięcin Poduchowny-Gaj Czernięciński	1,6	asfalt
25	109123L	dr.pow.2902L-Gródki II-Hosznia	1,5	j.w.
26	109124L	dr.woj.835-Guzówka Kolonia .dr.pow.2315L	2,5	1,7 asfalt
27	109125L	dr.woj.848-Tarnawa Mała- dr.gm.109113L	0,3	asfalt
28	109126L	Tarnawa Mała-dr.gm.109114L	1,2	polna-tłuczeń

Strategia rozwoju Gminy Turobin

Lp.	Nr drogi	Przebieg	Długość odcinka [km]	Rodzaj nawierzchni
29	109127L	dr.woj.848-Zagroble-dr.gm.109115L	0,7	tłuczeń-żużel
30	109128L	Załawcze-dr.gm.109115L-Rokitów	0,8	tłuczeń
31	109129L	Elizówka dr.pow.2315L-dr.gm.109110L	0,8	j.w.
32	109130L	Czernięcin Główny-dr.gm.109119L-dr.gm.109117L	1,7	polna
33	109131L	dr.pow.2316L-Żabno Kolonia-dr.gm.109117L	1,4	polna
34	109132L	dr.gm.109133L-Czernięcin Główny	0,35	polna
35	109133L	dr.woj.848 -Czernięcin Główny	1,4	tłuczeń
36	109134L	Zabłocie dr.pow.2901L-gr.gm.Rudnik	1,1	polna
37	109135L	dr.pow.2903L-Czernięcin Poduchowny-dr.woj.848	1,3	tłuczeń
38	109136L	dr.pow.2902L-Rokitów	0,8	żużel
39	109137L	dr.pow.2901L-Żurawie-dr.pow.2902L	3,8	tłuczeń-polna
40	109138L	dr.pow.2901L-Żurawie-dr.gm.109137L	0,7	tłuczeń
41	109139L	dr.woj.835-Tokary-dr.pow.2808L	4,5	polna
42	109140L	Turobin ul. Targowa	0,6	asfalt-tłuczeń
43	109141L	Turobin ul. Polna	0,6	tłuczeń
44	109142L	Turobin ul. B.Joselewicza	0,25	asfalt-tłuczeń
45	109143L	Turobin ul. Nadrzeczna	0,3	żużel
46	109144L	dr.pow.2902L-Gródki I-dr.woj.835	0,5	tłuczeń-polna
47	109145L	dr.pow.2902L-Gródki I – do cmentarza	0,8	tłuczeń- płyty
48	109146L	dr.gm.109136L-Rokitów	0,6	polna

Drogi gminne o łącznej długości 65 km, z czego odcinki o łącznej długości 32 km są drogami utwardzonymi

Ilość dróg w gminie jest wystarczająca, ale wiele z nich wymaga modernizacji i poprawienia nawierzchni. Mimo dużych nakładów finansowych przeznaczanych przez gminę na utrzymanie i poprawę nawierzchni tych dróg wzmożony ruch kołowy powoduje pogorszenie ich stanu technicznego i bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Gmina ma dobre połączenie autobusowe z Biłgorajem, Zamościem, Szczepieszynem i Lublinem.

Siecią dróg publicznych w gminie Turobin zarządzają:

- Zarząd Dróg Wojewódzkich w Lublinie ul. Turystyczna 7a, 20-207 Lublin
- Zarząd Dróg Powiatowych w Biłgoraju ul. Gen. Sikorskiego 3, 23-400 Biłgoraj
- Urząd Gminy w Turobinie ul. Rynek 4, 23-465 Turobin

5.2. Gazyfikacja

Na terenie gminy w chwili obecnej brak jest sieci gazowej.

5.3. Energia elektryczna

Energia elektryczna stanowi podstawowe źródło energetyczne. Na terenie gminy wszystkie zakłady, instytucje i gospodarstwa rolne są zelektryfikowane. Należy podkreślić, iż wraz z postępowaniem technicznym wzrasta zapotrzebowanie na pobór mocy z sieci elektrycznej.

1. Gmina Turobin zasilana jest w energię elektryczną poprzez układ sieci średniego napięcia SN- 15 kV z Głównych Punktów Zasilających (GPZ):
2. GPZ 110/30/15 kV- Szczebrzeszyn i Żółkiewka
3. GPZ 110/15- Frampol i Lublin

5.4. Gospodarka wodna

Na terenie gminy 1841 gospodarstw pobiera wodę z sieci wodociągowej. Zagrody, które nie przyłączyły się do sieci wodociągowej korzystają z własnych studni kopanych oraz głębinowych z hydroforem włączanym automatycznie.

Na 24 sołectwa zwodociągowane są 22 w całości – 2 w części.

Długość głównej sieci wodociągowej rozdzielczej, wraz z przyłączami prowadzącymi do budynków i innych obiektów wynosi 174,9 km. Wyposażenie w instalację wodociągową:

1. Ilość przyłączy wodociągowych: 1841 szt., w tym:
 - 1534 do indywidualnych gospodarstw rolnych

5.5. Gospodarka ściekowa

W gminie znajduje się biologiczno-mechaniczna oczyszczalnia ścieków zlokalizowana w Przemieściu o przepustowości 400m³/dobę. Brak kanalizacji ściekowej. Całkowita długość kanalizacji wynosi 0,1 km.

5.6. Gospodarka odpadami

Wysypisko śmieci, z którego korzysta Gmina Turobin znajduje się w Turobinie.

Zbiórka i wywóz odpadów komunalnych dokonywana jest przez:

- Ekomega z Zamościa
- Wywóz śmieci - H. Kwieciński z Zagrobla

6. KULTURA

Biblioteki

1. Gminna Biblioteka Publiczna w Turobinie.
2. Księgozbiór bibliotek gminy liczy 10 546 woluminów.
3. W 2005 r. biblioteki gminy zarejestrowały 393 czytelników,
4. ilość wypożyczeń w ciągu roku 2005 wyniosła 7739
5. Wyposażenie komputerowe i dostęp do Internetu 3 komputery , program IKONKA

Świetlice

Na terenie gminy działają świetlice przy szkołach podstawowych i Gimnazjum.

Ochotnicza Straż Pożarna

Na terenie gminy działa 18 jednostek OSP z tego:

- OSP Turobin będącą w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym dysponująca 1 samochodem pożarniczym marki Jelcz, pompa szlamowa , budynek strażnicy, parterowy z wieżą z tarasem widokowym dostępnym dla zainteresowanych;

1. OSP Gródki,
2. OSP Tarnawa Duża,

3. OSP Guzówka Kolonia,
4. OSP Żabno,
5. OSP Czernięcin Główny,
6. OSP Rokitów,
7. OSP Załawcze,
8. OSP Żurawie,
9. OSP Gaj Czernięciński,
10. OSP Wólka Czernięcińska,
11. OSP Przedmieście,
12. OSP Czernięcin Poduchowny,
13. OSP Nowa Wieś,
14. OSP Zabłocie,
15. OSP Tarnawa Mała,
16. OSP Huta Turobińska,
17. OSP Tokary

6.1. Sport

Przez południową część gminy Turobin przebiega znakowa trasa turystyczna przepięknym Roztoczem od Szastarki przez Tokary - Hutę - Gródki aż do Zwierzyńca. Bazę turystyczną latem stanowi Internat Liceum Ogólnokształcącego w Turobinie.

Gmina Turobin to także oaza zespołów ludowych, chórów i poetów ludowych (wsie Gródki, Żabno, Przedmieście).

Chlubą gminy jest orkiestra dęta w Żabnie. Charakterystycznym elementem tej orkiestry są tradycje rodzinne. Działa tu klub piłki nożnej (Turobin), dysponujące boiskiem w Turobinie. Klub sportowy realizuje zadania gminy z zakresu kultury fizycznej i sportu. Na ich realizację otrzymuje dotacje z budżetu

gminy na zasadach określonych w ustawie o pożytku publicznym i wolontariacie.

II CZĘŚĆ PROGRAMUJĄCO - STRATEGICZNA

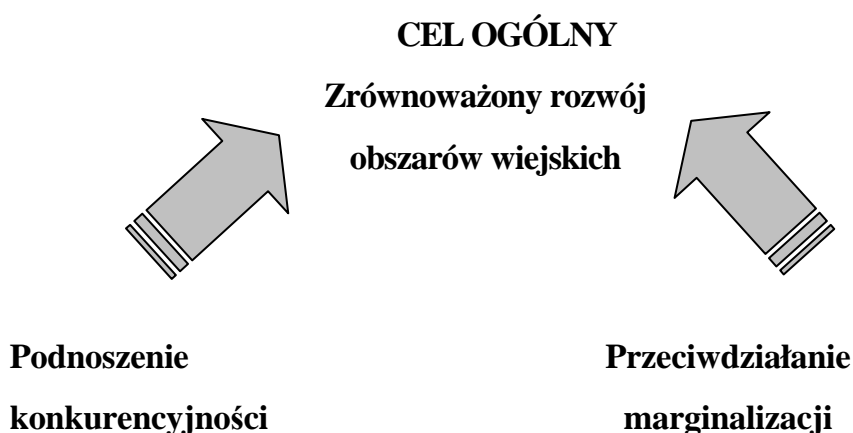
1. WIZJA ROZWOJU GMINY TUROBIN

Wizja rozwoju gminy opisuje przyszły pożądany stan, do osiągnięcia, którego dążyć będzie polityka rozwoju .

Celem ogólnym strategii rozwoju gminy Turobin jest:

PRZYSPIESZENIE ROZWOJU GOSPODARCZEGO GMINY TUROBIN POPRAWA POZIOMU ŻYCIA JEJ MIESZKAŃCÓW

Dla osiągnięcia *celu ogólnego* niezbędne jest *przeciwdziałanie marginalizacji* społeczeństwa przy równoczesnym *podnoszeniu konkurencyjności gminy* .

2. DEFINICJA ROZWOJU

Rozwój Gminy Turobin charakteryzować będzie występowanie łącznie następujących zjawisk :

- Zdecydowanie poprawi się kondycja gospodarstw rolnych oraz zwiększać się będą dochody ludności.
- Zmieni się struktura gospodarstw rolnych na korzyść gospodarstw wielkoobszarowych.

- Zmniejszać się będzie bezrobocie i niekorzystna migracja na terenach wiejskich.
- Nastąpi wzrost liczby i rozwój małych oraz średnich przedsiębiorstw , w tym zwłaszcza takich , które dają miejsca pracy na wsi poza rolnictwem.
- Promocja gminy przyniesie efekty w postaci pozyskania inwestorów.
- Zachowane będą prawidłowe proporcje pomiędzy terenami przeznaczonymi pod rozwój budownictwa a terenami przeznaczonymi pod inwestycje usługowo – przemysłowe.
- Znacząco zwiększy się udział gminy w dochodach publicznych.
- Zrealizowane zostaną inwestycje proekologiczne.
- Zostanie unowocześniony i zmodernizowany układ komunikacyjny gminy.
- Wykorzystane zostaną wszelkie możliwości pozyskania funduszy przez gminę - od nisko oprocentowanych kredytów , pożyczek oraz emisji obligacji komunalnych do funduszy pomocowych i strukturalnych Unii Europejskiej.
- Rozwijać się będzie baza turystyczna , sportowa i kulturalna.
- Poprawiać się będzie poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców gminy.
- Zwiększać się będzie udział kredytów inwestycyjnych w ogólnej puli kredytów zaciąganych przez ludność gminy.
- Utrzymywać się będzie dobry stan środowiska naturalnego.
- Rozwój infrastruktury poprzez budowę sieci gazowej, kanalizacyjne.

Wszystkie powyższe działania znajdują potwierdzenie i są przenoszone na cele strategiczne.

3. BILANS STRATEGICZNY GMINY TUROBIN

3.1. Analiza SWOT

Raport o stanie gminy jest podstawą do przeprowadzenia analizy SWOT – mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń gminy Turobin. Analiza dotyczy sytuacji, w jakiej obecnie znajduje się gmina, pozwala zrozumieć koncepcje rozwoju ekonomicznego, daje również możliwość określenia wzrostu gospodarczego przez zinventaryzowanie istniejących zasobów.

Gmina Turobin dysponuje wewnętrznym potencjałem umożliwiającym pobudzenie nowych impulsów rozwojowych. Analiza diagnozy prospektywnej wykazała, że do najważniejszych z nich należą:

- zasoby i walory przyrodnicze oraz bogate dziedzictwa kulturowe - podstawa tworzenia silnego sektora turystyczno - rekreacyjnego , który może się stać źródłem dodatkowych dochodów,
- potencjał demograficzny, w tym dobrze rozwinięte szkolnictwo jako podstawa budowania konkurencyjności gminy i rozwoju przedsiębiorczości,
- dobry stan środowiska naturalnego wpływający na jakość życia mieszkańców,
- bliskość dużych aglomeracji, jakimi są Lublin i Biłgoraj.

Obecna sytuacja gminy jest również źródłem wielu strukturalnych barier rozwojowych. Istotną barierą jest niski poziom wykształcenia ludności.

Luki w infrastrukturze komunikacyjnej, ściekowej, gazowej, są przyczyną relatywnie niskiej konkurencyjności gminy w porównaniu z podobnymi jednostkami administracyjnymi o zbliżonym profilu społeczno -gospodarczym.

Trudności na rynku pracy wynikają z ukrytego bezrobocia na wsi i rozdrobnienia indywidualnych gospodarstw rolnych .

W otoczeniu gminy występują korzystne czynniki zewnętrzne, których odpowiednie wykorzystanie będzie sprzyjać przyspieszeniu rozwoju gminy.

Położenie geograficzne gminy w pobliżu granicy państwa, otwiera gminę na szeroką współpracę z Ukrainą, stanowiącą szansę dla rozwoju handlu i współpracy gospodarczej.

Szansą gminy jest poprawa infrastruktury technicznej. Przełamię to jedną z podstawowych barier rozwoju, zwiększając atrakcyjność inwestycyjną gminy .

Inną szansą szczególnie wobec ograniczonych krajowych i wojewódzkich środków budżetowych, jest zwiększona dostępność gminy do funduszy zagranicznych. W analizie sytuacji zewnętrznej należy uwzględnić czynniki ograniczające i hamujące rozwój gminy.

Zagrożeniem zewnętrznym rozwoju gminy jest słabe zainteresowanie inwestorów tak lokalnych jak i ogólnokrajowych .

Innym zagrożeniem jest dalsza polaryzacja rozwoju państwa, jak i brak polityki w dziedzinie równoważenia rozwoju kraju, w tym brak rządowego programu polityki regionalnej dla wschodnich województw, w których dystans pod względem rozwoju, poziomu i warunków życia może w dalszym ciągu powiększać się w stosunku do pozostałych regionów kraju. Brakuje również wyraźnej polityki sektorowej o implikacjach regionalnych , szczególnie wobec rolnictwa i obszarów wiejskich .

Tabela 16. Analiza SWOT gminy Turobin

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Posiadanie programu ochrony środowiska dla Gminy Turobin,	- Brak wieloletniego programu rozwoju i inwestycji,
-Bardzo dobre warunki środowiskowe do rozwoju turystyki wiejskiej,	- Mała liczba małych i średnich przedsiębiorstw,
-Duża liczba zabytków,	- Niskie nakłady inwestycyjne małych i średnich przedsiębiorstw wykorzystywane do wdrażania nowych technologii,
- Czyste środowisko sprzyjające rozwojowi upraw ekologicznym,	-Brak programu promocyjnego gminy,
- Duże zasoby siły roboczej,	-Niewykwalifikowana siła robocza,
-Możliwość adaptacji istniejących terenów pod inwestycje	- Niskie wykorzystanie technik informatycznych w małych i średnich przedsiębiorstwach,
-Możliwość tworzenia dużych gospodarstw,	-Mała liczba usług,
-Idealne warunki do rozwoju w przemyśle spożywczym (bliski dostęp do surowca i chłonnych rynków zbytu),	-Brak inwestorów zewnętrznych,

<ul style="list-style-type: none"> -Mało zdegradowane gleby - Rozpoczęcie segregacji odpadów - Zabezpieczenie potrzeb ludności w zakresie bazy lokalowej i medycznej -Racjonalnie zorganizowana sieć szkół -Na terenie gminy funkcjonuje 3 typy szkół: podstawowa, gimnazjum, średnia -Wykształcona kadra -Dwie pracownie komputerowe z dostępem do Internetu -Dzieci dowożone są do szkół autobusami szkolnymi -Wychowanie przedszkolne zabezpiecza potrzeby gminy -Gmina jest zorganizowana zgodnie z wymogami ustrojowo-formalnymi -Duża aktywność radnych -Istnieją warunki do rozwoju agroturystyki -Transport ciężarowy zabezpiecza potrzeby mieszkańców -Udział placówek oświatowych i biblioteki w organizowaniu imprez kulturalnych -Wystarczająca sieć OSP Turobin, -Dobry stan wyposażenia jednostek strażackich - Brak na terenie gminy zakładów 	<ul style="list-style-type: none"> -Migracja młodych wykształconych mieszkańców do dużych ośrodków miejskich lub poza granice państwa, -Rosnąca stopa bezrobocia (duże bezrobocie ukryte), - Brak sieci gazowej, ściekowej -Ograniczone środki finansowe w budżecie gminy na modernizację infrastruktury, wspieranie przedsiębiorczości, - Brak porozumienia między gminami dotyczącego wspólnego inwestowania (np.: w gospodarkę odpadami), - Brak systemu zwolnień z podatków lokalnych dla nowych inwestycji w usługach i sferze wytwórczej, -Brak bazy hotelowa, konferencyjna i rekreacyjna, - Niski stopień lesistości gminy (ok.18%) - Duża liczba mieszkańców gminy korzysta z pomocy społecznej -Duże rozdrobnienie gospodarstw -Niski stopień zmechanizowania gosp. rolnych -Złe połączenia komunikacyjne z najbliższymi miastami, -Niskie kwalifikacje zawodowe rolników -Zbyt mała promocja gminy w zakresie pozyskiwania inwestorów z zewnątrz Brak współpracy z sąsiednimi gminami -Niska aktywność gospodarcza mieszkańców -Stosunkowo niski udział dochodów
---	---

uciążliwych dla środowiska,	własnych gminy w dochodach ogółem -Zdecydowana większość wydatków gminy przeznaczona jest na bieżące wydatki, a zbyt małe zaangażowanie na politykę proinwestycyjną. -Brak przedsiębiorstw generujących miejsca pracy,
SZANSE	ZAGROŻENIA
-Przyciągnięcie kapitału inwestycyjnego dla powstania i rozwoju firm produkcyjnych i usługowych -Integracja europejska -Zmiana polityki podatkowej kraju -Promocja gminy, -Wykorzystanie środków pomocowych przeznaczonych na rozwój przedsiębiorczości, wprowadzanie nowych technologii do produkcji rolniczej, ochronę środowiska, -Wykorzystanie alternatywnych źródeł energii dla potrzeb gospodarki -Bliskość chłonnych rynków zbytu (Ukraina) -Wykorzystanie środków pomocowych na przygotowanie infrastruktury przy nowych trenach inwestycyjnych -Możliwość pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE na projekty dot. rozwoju infrastruktury w gminie -Bliskie sąsiedztwo dróg wojewódzkich 835,848, -Tworzenie programu przedsiębiorczości w	-Małe wykorzystanie środków z funduszy europejskich, -Wysokie podatki i koszty osobowe, -Często zmieniające się regulacje prawne w różnych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego, -Pogarszanie się warunków funkcjonowania samorządów - coraz mniejsze środki na rozwój, -Brak dobrej jakości produktu turystycznego dla gości, -Brak bazy noclegowej, -Apatia brak wiary we własne siły mieszkańców, -Zmniejsza się dynamika powstawania nowych podmiotów gospodarczych, -Brak instrumentów zwiększających dochodowość rolników, -Niedostateczne wsparcie finansowe na rozwój rolnictwa i pozarolniczych gałęzi produkcji, -Spadek dochodów mieszkańców nie stwarza warunków do inwestowania,

<p>gminie</p> <ul style="list-style-type: none"> -Stworzenie programu agroturystycznego -Gazyfikacja gminy -Budowa szlaków, ścieżek rowerowych i pieszych -Programy pomocowe i dotacje na ochronę środowiska -Możliwość wykorzystania lasów w agroturystyce -Tendencja do zalesiania słabych jakościowo gleb -Możliwość rozwoju agroturystyki -Możliwość stworzenia większych obszarów uprawy warzyw i owoców -Rozwój rolnictwa ekologicznego -Rozwój grup producenckich -Istnieją korzystne warunki dla restrukturyzacji gospodarstw rolnych -Możliwość udostępnienia gruntów pod nowe inwestycje -Promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. -Istnienie strony internetowej oraz promocja gminy w telewizji 	<ul style="list-style-type: none"> -Problemy rozwoju infrastruktury nie są w należyłym stopniu dostrzegane przez władze wojewódzkie, -Brak programu rozwoju przedsiębiorczości i promocji w gminie, -Brak zachęt systemowych dla inwestorów wewnętrznych i zewnętrznych, -Napływ bardzo taniej siły roboczej ze wschodu (Ukraina),
--	--

*Arkusze analizy SWOT***Tabela 17.** RYNEK PRACY, ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH, WARUNKI DEMOGRAFICZNE

Silne Strony	Słabe Strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dobry poziom oświaty w gminie (funkcjonują na terenie gminy: szkoły podstawowe, gimnazjum, Liceum Ogólnokształcące, w którym kształcą się młodzież z okolicznych gmin, szkoła zawodowa) 2. Duży potencjał ludzki, 3. Duże zasoby siły roboczej, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski udział zatrudnienia w sektorze pozarolniczym, 2. Brak doradztwa zawodowego z zakresu poruszania się na rynku pracy, 3. Wysoki udział zatrudnienia ludności rolniczej w małych gospodarstwach rodzinnych, 4. Brak specjalizacji produkcji rolnej 5. Duża liczba mieszkańców gminy, korzysta z pomocy społecznej 6. Wysokie bezrobocie ukryte głównie agrarne, 7. Duża grupa bezrobotnych w wieku produkcyjnym, 8. Niskie dochody ludności,

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie programu przedsiębiorczości w gminie, 2. Duża liczba szkoleń z turystyki wiejskiej i agroturystyki, 3. Organizowanie szkoleń z zakresu poruszania się na rynku pracy oraz zakładania własnej działalności gospodarczej, 4. Doradztwo zawodowe, 5. Nowy okres programowania 2007-2013 pozwalający na pozyskiwanie środków z UE na przekwalifikowanie zawodowe, zakładanie działalności gospodarczej, 6. Opracowanie systemu ulg preferencyjnych dla inwestorów tworzących nowe miejsca pracy, 7. Większa aktywność Gminy we wspieraniu gospodarczych inicjatyw mieszkańców, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Środki finansowe przeznaczone na rzecz pomocy społecznej są niewystarczające, 2. Spada dynamika powstawania nowych podmiotów gospodarczych, 3. Niski przyrost naturalny, 4. Niekorzystne saldo migracji, 5. Brak skutecznych programów zwalczania bezrobocia,

Tabela 18. ŚRODOWISKO NATURALNE

Silne Strony	Słabe Strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dobrze zachowane i nie zdegradowane środowisko naturalne, 2. Poprawa czystości rzeki Por z klasy III na klasę II, 3. Posiadanie przez Gminę oczyszczalni ścieków mechaniczno-biologicznej, 4. Wysokiej jakości wody podziemne, 5. Dobrej jakości gleby, 6. W społeczności gminnej istnieje coraz większa świadomość ochrony środowiska 7. Rozpoczęcie segregacji odpadów 8. Opracowanie programu ochrony środowiska dla gminy Turobin, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak przebadanych zasobów surowców mineralnych dla budownictwa i ceramiki, 2. Bardzo duży odsetek gminy jest eksploatowany przez rolnictwo, 3. Teren nieprzystosowany do wykorzystania turystyczno-rekreacyjnego,
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Gazyfikacja gminy 2. Rozbudowa bazy turystycznej, 3. Wykorzystywanie środków z Programów pomocowych i dotacji na ochronę środowiska, 4. Rozwój produkcji ekologicznej żywności, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakwaszenie gleb poprzez nieumiejętne stosowanie nawozów mineralnych, 2. przeznaczenie gleb chronionych pod inwestycje i budownictwo mieszkaniowe, 3. Emisja zanieczyszczeń przez pojazdy samochodowe, szczególnie w rejonie dróg wojewódzkich nr 835,848. 4. Emisja zanieczyszczeń powstałych w gospodarstwach domowych w wyniku spalania węgla kamiennego, 5. Nadmierna wycinka drzew,

	6. Zanieczyszczenie wód powierzchniowych, 7. Przeznaczenie terenów leśnych na cele nieleśne,
--	---

Tabela 19. OŚWIATA W GMINIE

Silne Strony	Słabe Strony
1. Racjonalnie zorganizowana sieć szkół 2. Wykształcona kadra 3. Pracownie komputerowe z dostępem do Internetu 4. Wychowanie przedszkolne zabezpiecza potrzeby gminy 5. Dzieci dowożone są do szkół autobusami szkolnymi – na podst. porozumienia z lokalnymi przewoźnikami	1. Zły system finansowania oświaty - niedoinwestowanie 2. Duże odległości dowozu dzieci do szkół 3. Niewystarczające zabezpieczenie szkół w naukę języków obcych i zajęcia pozalekcyjne 4. Brak sal gimnastycznych w każdej placówce 5. Brak termomodernizacji budynków szkolnych,
Szanse	Zagrożenia
1. Rozbudowa hali sportowej - promocja kultury fizycznej jako najtańszej formy profilaktyki, rozwój bazy sportowej 2. Budowa hali sportowej, 3. Możliwość utworzenia silnego wielofunkcyjnego centrum edukacyjnego na bazie istniejących szkół	1. Zmniejszające się realnie subwencje oświatowe 2. Dekapitalizacja majątku trwałego 3. Niż demograficzny - spadek liczby uczniów 4. Dalsza likwidacja szkół

Tabela 20. KULTURA, SPORT I TURYSTYKA

Silne Strony	Słabe Strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atrakcyjność położenia Gminy, 2. Duża liczba zabytków, 3. Duża liczba pomników przyrody 4. Niezdegradowane środowisko naturalne, 5. Dobre warunki do rozwoju turystyki wiejskiej, agroturystyki, eko -turystyki, 6. GOK – ważny ośrodek życia kulturalnego, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak infrastruktury sportowo-rekreacyjnej 2. Brak wytyczonych ścieżek i szlaków turystycznych 3. Niewykorzystanie posiadania walorów turystycznych 4. Brak informatorów nt. możliwości wypoczynku na terenie całej gminy 5. Słaba promocja gminy jako ośrodka turystycznego 6. Brak infrastruktury (boiska, ścieżki rowerowe, itp)
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, 2. Ogólnopolska kampania promująca Lubelszczyznę jako teren atrakcyjny turystyczne, 3. Promowanie zdrowego stylu życia, 4. Możliwość promowania gminy jako miejsca czystego ekologicznie, 5. Odpowiednie szkolenia i pomoc finansowa dla osób zainteresowanych prowadzeniem gospodarstw agroturystycznych, 6. Dobry dojazd (drogi wojewódzkie nr 835,848) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak środków na inwestycje, 2. Apatia i brak wiary we własne siły mieszkańców, 3. Brak liderów wśród społeczności lokalnej, 4. Brak dobrych praktyk,

Tabela 21. GOSPODARKA

Silne Strony	Słabe Strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duże zasoby siły roboczej, 2. Korzystna struktura własności ziemi, 3. Możliwość tworzenia gospodarstw wielkopowierzchniowych, 4. Wysoka podaż surowców rolnych, stanowiących bazę dla przemysłu spożywczego, 5. Możliwość wprowadzenia pracochłonnych upraw (wykorzystanie siły roboczej), 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozdrobnienie gospodarstw rolnych, 2. Nierównomierne w przestrzeni rozmieszczenie podmiotów gospodarczych zarówno usługowych jak i produkcyjnych, 3. Brak surowców mineralnych istotnych do eksploatacji przemysłowej,
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozyskiwanie i wykorzystywanie środków pomocowych na aktywizację terenów wiejskich, 2. Rozwój przetwórstwa rolnego, 3. Wzrost zainteresowania mieszkańców poszukiwaniem dodatkowych źródeł dochodów, 4. Rozwój agroturystyki, turystyki wiejskiej i ekoturystyki, 5. Bliskość chłonnych rynków zbytu poza granicami kraju (Ukraina), 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pogarszająca się sytuacja finansowa rolników, 2. Ubożenie mieszkańców gminy, 3. Ochrona wysokiej jakości gleb przed zmianą użytkowania na cele nierolnicze, 4. Niska odporność środowiska przyrodniczego na wszelkiego rodzaju skażenia przemysłowe,

Tabela 22. WARUNKI WSPIERAJĄCE ROZWÓJ GOSPODARCZY

Silne Strony	Słabe Strony
1. Rosnące aspiracje i świadomość mieszkańców gminy,	1. Małe możliwości przyciągania inwestorów, 2. Brak lokalnego kapitału, 3. Słaby dostęp do informacji o inwestycjach wspierających rozwój gospodarczy, 4. Brak promocji gminy w zakresie możliwości inwestycyjnych, 5. Brak ulg podatkowych dla inwestorów.
Szanse	Zagrożenia
1. Możliwość pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE, 2. Tworzenie związków ponadgminnych,	1. Brak perspektyw na duże inwestycje na terenie gminy 2. Brak zainteresowania inwestorów zewnętrznych 3. Słaba polityka kredytowa dla rolnictwa i małych przedsiębiorstw

Tabela 23. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Silne Strony	Słabe Strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozbudowana sieć telefoniczna 2. Zadowalająca gęstość dróg 3. Duża wydajność oczyszczalni ścieków 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zły stan techniczny dróg 2. Braki w infrastrukturze technicznej 3. Brak sieci kanalizacyjnej, 4. Brak sieci gazowej
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozyskiwanie zewnętrznych środków pomocowych na rozwój infrastruktury 2. Planowane inwestycje rozwoju infrastruktury technicznej 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak wystarczających środków na inwestycje 2. Brak wystarczających środków na utrzymanie posiadanej infrastruktury

4. MISJA GMINY TUROBIN

*Chcemy być gminą rolniczą, usługowo - przemysłową,
atrakcyjną agroturystycznie i czystą ekologicznie,
o wysokim poziomie oświaty i kultury.*

Misja wyraźnie określa charakter gminy oraz wskazuje jej atuty. Zmiany, które zaszły w ostatnich latach w kraju, spowodowały, że rolnictwo boryka się z wieloma problemami. Gmina Turobin jest i pozostanie gminą rolniczą, a tradycje gospodarcze i charakter gminy nie ulegną zmianie. Jednak spadek opłacalności produkcji rolnej zmusza mieszkańców gminy do poszukiwania nowych możliwości zarobkowania oraz do dostosowywania się do zmieniających się warunków ekonomicznych. W wypracowanej misji gminy Turobin określone zostały funkcje, które gmina pełni obecnie i na których, ma się opierać jej rozwój w przyszłości.

Z misji wynika, iż Turobin chce być gminą rolniczą, z rozwijającym się przemysłem i sektorem usług oraz pragnie zapewnić wysoki poziom oświaty i kultury w gminie.

Z misji bezpośrednio wynikają obszary, które powinny być rozwijane. Obszary rozwojowe gminy Turobin wzajemnie się przenikają i są ze sobą powiązane. Wiele zadań realizacyjnych wskazanych w obszarze „Rolnictwo i przetwórstwo” powiązanych będzie zarówno z obszarem „Przedsiębiorczość i usługi”, jak i „Infrastruktura techniczna i ekologia”. Większość wytyczonych celów i zadań w poszczególnych obszarach sprzyja wszechstronnej aktywizacji gospodarczej i może w przyszłości doprowadzić do lokalnego ożywienia gospodarczego gminy. Realizacja planowanych celów i zadań wytyczonych w obszarze „Infrastruktura techniczna i ekologia” będzie gwarantowała sprawną realizację celów w obszarze „Rolnictwo i przetwórstwo” oraz „Przedsiębiorczość i usługi”. Rozwój agroturystyki, turystyki wiejskiej i eko-turystyki będzie zarówno stymulować rozwój przedsiębiorczości, tworzyć nowe miejsca pracy w sektorze usług okołorolniczych, jak również będzie wpływał na inwestycje w obszarze infrastruktury technicznej i ochrony środowiska. Realizacja większości wyznaczonych celów i zadań w poszczególnych obszarach przyczyni się do rozwoju gospodarczego, wzrostu poziomu życia mieszkańców

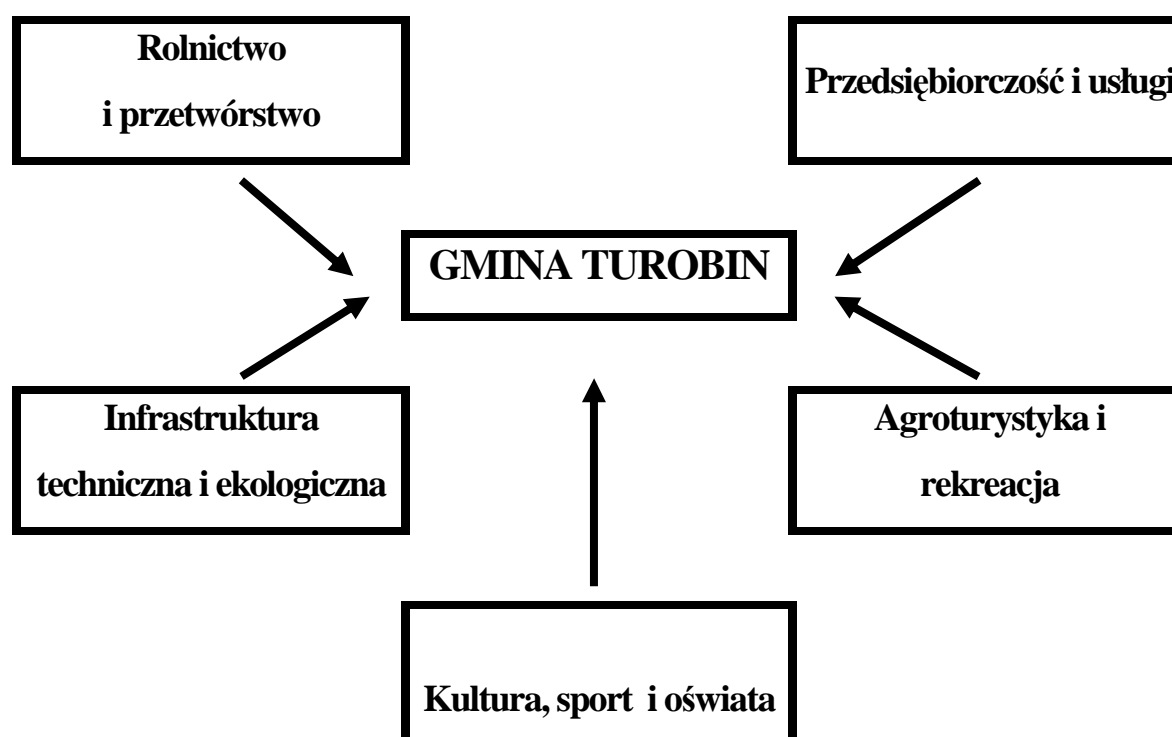
gminy, będzie również sprzyjać szeroko pojętemu rozwojowi kulturalnemu oraz popularyzacji kształcenia i podnoszeniu poziomu wiedzy mieszkańców gminy.

5. OBSZARY STRATEGICZNE

Obszary strategiczne są najistotniejszymi polami działania gminy, jednocześnie wytyczają kierunki prac na najbliższe kilkanaście lat. Obszary strategiczne gminy Turobin:

- Rolnictwo i przetwórstwo
- Przedsiębiorczość i usługi
- Infrastruktura techniczna i ekologia
- Kultura, sport i oświata
- Agroturystyka i rekreacja

Rysunek 1 Schemat obszarów strategicznych gminy Turobinie

6. CELE I ZADANIA STRATEGICZNE

Proponowana powyżej struktura czterech kompleksowych i wzajemnie się uzupełniających priorytetów pozwala na wszechstronny rozwój gminy i pośrednio przyczynia się do realizacji przyjętego celu nadrzędnego Strategii. Wybór priorytetów wynika w dużym stopniu z przeprowadzonych analiz możliwych procesów rozwojowych. Pozwalają one na identyfikację kluczowych elementów rozwoju, których wsparcie powinno doprowadzić do zdynamiczowania procesu rozwoju całej gminy. W ciągu najbliższych kilkunastu lat kluczowymi elementami w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy Turobin będzie z pewnością: wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju efektywnego i przyjaznego środowiska sektora rolniczego, stworzenie odpowiednich warunków do rozwoju przedsiębiorczości i usług, rozwój infrastruktury wzmacniającej konkurencyjność i rozwój gminy, rozwój oświaty, kultury i ochrony zdrowia, zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz rozwój turystyki.

6.1. Obszar 1: Rolnictwo i przetwórstwo

➤ *Priorytet: Wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju efektywnego i przyjaznego środowiska sektora rolniczego*

Cel 1. Rozwój przetwórstwa płodów rolnych

Cel 2. Tworzenie i pozyskiwanie rynków zbytu

Cel 3. Modernizacja rolnictwa poprzez dostosowanie do gospodarki rynkowej

1. Organizacja grup producenckich.
2. Utworzenie systemu ulg dla przedsiębiorców związanych z rolnictwem i przetwórstwem rolnym.
3. Promowanie inicjatyw alternatywnych, a także gospodarstw ekologicznych i agroturystyki.
4. Nawiązanie kontaktów handlowych z sąsiednimi województwami Ukrainy.
5. Praca nad produktem regionalnych.
6. Promocja najlepszych produktów gminy.
7. Doprowadzenie do scalania i komasacji gruntów.

8. Organizacja szkoleń i doradztwa rolniczego nt. zakładania grup producenckich.
9. Specjalizacja gospodarstw rolnych.
10. Rozwijanie usług okołorolniczych.
11. Dalszy rozwój infrastruktury.
12. Pomoc samorządu w zakresie melioracji gruntów i zapobieganiu miejscowym zalewom.
13. Wspieranie inwestycji prowadzących do zmniejszenia uciążliwości produkcji rolnej dla środowiska.
14. Wspieranie rozwiązań wykorzystujących odnawialne źródła energii.

W branży rolnej stymulatorem i wyznacznikiem poziomu rozwoju będą zapewne efekty funkcjonowania polskiego rolnictwa w strukturach unijnych.

Słabe wykorzystanie potencjału rolnictwa spowodowane jest między innymi znacznym niedorozwojem sektora przetwórstwa spożywczego; w efekcie region jest producentem produktów rolnych o niskiej wartości dodanej i niskim stopniu przetworzenia. Kluczem do radykalnej poprawy sytuacji gospodarczej w gminie jest modernizacja nisko efektywnego sektora rolnego oraz wsparcie powiązanego z nim przemysłu przetwórstwa spożywczego.

6.2 Obszar 2:Przedsiębiorczość i usługi

- *Priorytet: Stworzenie odpowiednich warunków do rozwoju przedsiębiorczości i usług*

Cel 1. Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości i usług

Cel 2. Promocja gminy pod kątem pozyskiwania inwestorów zewnętrznych

1. Stworzenie dogodnych warunków prawno – organizacyjnych do powstawania i funkcjonowania małej przedsiębiorczości, ograniczenie barier administracyjnych i finansowych.
2. Wyznaczenie uzbrojonych terenów pod budowę zakładów produkcyjnych i usługowych.
3. Usprawnienie obsługi inwestorów i przedsiębiorców.
4. Sprzyjanie rozwojowi istniejących zakładów na terenie gminy.
5. Zwiększenie dostępu przedsiębiorstw do zewnętrznych źródeł finansowania.
6. W celu uzyskania dostępu do informacji gospodarczej nawiązanie współpracy z instytucjami okołobiznesowymi.
7. Opracowanie systemu preferencji dla podmiotów, które tworzą nowe miejsca pracy na terenie gminy.
8. Promowanie produktów wytwarzanych przez miejscowe przedsiębiorstwa
9. Utworzenie biura informacji gospodarczej oraz promocji gminy w UG.
10. Prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych o gminie i jej możliwościach produkcyjnych i inwestycyjnych poprzez Internet.
11. Wydawanie materiałów informacyjno-promocyjnych o gminie.
12. Opracowanie systemu zachęt dla pozyskania inwestorów zewnętrznych.
13. Opracowanie i wdrożenie planu promocji terenów inwestycyjnych w gminie.
14. Nawiązywanie współpracy z potencjalnymi inwestorami.

Działania podejmowane w tym obszarze mają przede wszystkim zapewnić mieszkańcom gminy nowe miejsca pracy i alternatywne źródła utrzymania. W celu zapewnienia rozwoju przedsiębiorczości w gminie Turobin władze gminy powinny

wspierać i ułatwiać rozpoczynanie i prowadzenie działalności gospodarczej, m.in. poprzez wyznaczenie uzbrojonych terenów inwestycyjnych, opracowanie systemu preferencji dla podmiotów gospodarczych. W gminie powinny powstać punkty informacji gospodarczej ułatwiające współpracę z instytucjami okołobiznesowymi oraz nawiązywanie kontaktów handlowych.

Powinna być prowadzona promocja gminy w celu pozyskania inwestorów zewnętrznych. Ponieważ gmina Turobin nie posiada własnego kapitału inwestycyjnego, aby go zdobyć, biuro informacji i promocji gminy powinno prowadzić taką akcją promocyjną, która zachęciłaby inwestorów do inwestowania w gminie. W tym też celu należy opracować system zachęt dla pozyskania inwestorów zewnętrznych. Dodatkowo należy nawiązywać kontakty z partnerami w kraju i za granicą w celu wymiany informacji, doświadczeń oraz nawiązywania współpracy.

Nie ulega jednak wątpliwości, że mimo wszystko spoczywa na samorządzie, co najmniej obowiązek monitoringu zakończonego weryfikacją i ewentualnej współpracy dotyczącej poprawy stanu obiektów i infrastruktury wykorzystywanej przez służbę zdrowia.

6.3 Obszar 3: Infrastruktura techniczna i ekologia

➤ **Priorytet: Rozwój infrastruktury wzmacniającej konkurencyjność i rozwój gminy**

Cel 1. Rozwijanie sieci kanalizacyjnej

- Budowa kanalizacji sanitarnej i deszczowej w Turobinie i Przedmieściu.

Prace nad poprawą infrastruktury w zakresie odprowadzania ścieków są konieczne na terenie gminy i wiążą się z procesami wodociągowania. Uzasadnione jest to w dużej mierze względami ekonomicznymi, jak również technologicznymi. Dostępność wody jest gwarantem pozyskania odpowiedniej ilości ścieków.

Cel 2. Gazyfikacja gminy

- Opracowanie dokumentacji projektowo-technicznej gazyfikacji gminy.
- Powołanie komitetu gazyfikacji gminy.
- Rozbudowa sieci gazowej.

W gminie Turobin nie została jeszcze zgazyfikowana. Dlatego planowane jest opracowanie projektu dokumentacji gazyfikacji gminy w przyszłości.

Cel 3. Utrzymanie i modernizacja dróg i oświetleń ulicznych

- Rozbudowa i modernizacja sieci infrastruktury drogowej oraz zwiększenie bezpieczeństwa ruchu.

Poprawa jakości infrastruktury transportowej stworzy korzystne warunki wykorzystania potencjałów regionu, poprawy konkurencyjności gospodarki oraz rozwoju zrównoważonego na obszarze gminy Turobin.

Cel 4. Ochrona środowiska i gospodarka odpadami

- Rozwój i unowocześnienie zintegrowanej gospodarki odpadami (Rekultywacja i techniczne zamknięcie składowiska odpadów komunalnych w Turobinie, Budowa punktu gromadzenia odpadów).
- Ochrona i utrzymanie różnorodności biologicznej regionu oraz wzmocnienie systemu obszarów chronionych.

Założeniem celu, obejmującego kluczowe geokomponenty środowiska jest likwidacja istniejących zagrożeń dla środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego, poprawa stanu i skuteczności działań ochronnych, wzmocnienie kondycji ekologicznej.

Cel 6. Poszukiwanie dostępnych źródeł finansowania

- Poszukiwanie i pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych na prowadzone inwestycje.
- Pozyskiwanie środków finansowych z dotacji i funduszy.

Ponieważ budżet gminy Turobin nie jest w stanie pokryć wszystkich kosztów związanych z rozwojem infrastruktury technicznej, dla realizacji przedstawionych celów i zadań konieczne jest poszukiwanie dodatkowych środków finansowania planowanych inwestycji. Na efektywność realizowanych inwestycji mogą wpłynąć środki finansowe z budżetu państwa, fundusze pomocowe.

6.4 Obszar 4: Kultura, sport i oświata

➤ *Priorytet: Rozwój oświaty, kultury i ochrony zdrowie*

Cel 1. Rozwój sieci placówek oświatowych

- Budowa Sali gimnastycznej w Czernięcinie Głównym,
- Wykonanie termomodernizacji budynku Zespołu Szkolno-Przedszkolnego i Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Turobinie,

Trwały i zrównoważony rozwój regionu nie jest możliwy bez udziału świadomego i dobrze wyedukowanego społeczeństwa. W warunkach cywilizacji informacyjnej oraz gospodarki opartej na wiedzy nowoczesne i dobrze zorganizowane społeczeństwo staje się najważniejszym zasobem gospodarczym i stanowi nieodzowny element konkurencyjności regionu. O stopniu nowoczesności społeczeństwa decyduje wiele czynników, ale najważniejsze z nich to: jakość życia oraz ogólny poziom wykształcenia mieszkańców, poziom zatrudnienia, stopień integracji społecznej i kulturowej, a także stopień poczucia bezpieczeństwa i ładu publicznego.

Nie jest łatwym zadaniem pisanie w obecnym czasie o długofalowych zamierzeniach dotyczących oświaty z racji przeprowadzonej reformy, której założenia zmieniają się wraz ze zmianami ekip rządowych.

Analiza wydatków oświatowych wskazuje jednak na fakt, że około 90% z nich, to wynagrodzenia, a całość wydatków oświatowych stanowi ok. 50% wydatków budżetu. Stąd duży nacisk należy położyć na kwestie związane z zatrudnieniem. Organ prowadzący może w tym zakresie posłużyć się takimi instrumentami jak: dogłębna analiza arkuszy organizacyjnych szkół, koordynowanie systemu doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli, właściwa polityka personalna w powierzaniu obowiązków dyrektorskich i rozszerzanie współpracy z organami nadzoru merytorycznego. Być może temu służyć będą standardy zatrudnienia nauczycieli, które są opracowywane przez stronę rządową.

Otwartą kwestię stanowi rozwiązanie problemu gospodarki finansowej szkół (księgowości). Gwarancje jednolitości w tym zakresie, objęcia tożsamymi procedurami przetargowo – zamówieniowymi, stosowania tych samych przepisów prawa i metod postępowania, dawałoby prowadzenie polityki finansowej bezpośrednio przez organ

prowadzący. Działoby się to kosztem jednak umniejszenia kompetencji w zakresie finansów dyrektora – menadżera.

Cel 2. Wspieranie kultury i sportu

- Budowa hali sportowej w Turobinie.
- Wspieranie działalności sportu szkolnego.
- Organizowanie stałych imprez kulturalnych przekazujących lokalne tradycje (dożynek, Noc Świętojańska).
- Rozwijanie stałych imprez kulturalnych.
- Doprowadzenie do wydawania w gminie informatora – periodyka.

Wspieranie rozwoju kultury lokalnej jest jednym z najważniejszych czynników gwarantujących rozwój gminy, a także skutecznym środkiem jej promocji. Dlatego też ważne jest zapewnienie odpowiednich warunków i wsparcia finansowego do aktywnego uczestnictwa w kulturze, w amatorskich zespołach ludowych, kapelach, orkiestrach dętych. Organizowane stałe imprezy kulturalne są okazją do prezentacji wyników pracy placówek kulturalnych w gminie Turobin.

Najbliższe lata wymagają rzetelnej pracy w kierunku zmiany niekorzystnej tendencji polegającej na realnym zmniejszeniu wydatków budżetowych na kulturę. Ten fakt, w połączeniu ze zmniejszonym zainteresowaniem ewentualnych odbiorców proponowanymi formami oferty kulturalnej wymaga podjęcia zdecydowanych działań.

Także wypracowanie wzorcowych form funkcjonowania sportu szkolnego i masowego wypoczynku (stowarzyszenie piłkarskie, klub taek-won-do,) w zakresie przede wszystkim finansowania, jest nieodzowne w najbliższej przyszłości.

W tym celu planowana jest budowa hali gimnastycznej, która będzie również wykorzystywana przez turystów.

Realizacją kolejnego wyzwania, zarówno z zakresu kulturalno-informacyjnego, a także promocyjno-marketingowego, byłoby wydanie periodyka informującego społeczność o lokalnej rzeczywistości.

Cel 3. Poprawa infrastruktury Ochrony Zdrowia

Cel 4. Przeciwdziałanie patologiom społecznym

- Prowadzenie walki z alkoholizmem i narkomanią poprzez organizowanie masowych imprez uświadamiających.
- Organizowanie spotkań dla rodzin dotkniętych patologią.
- Uruchomienie „Telefonu zaufania” oraz punktu informacyjnego świadczącego fachową pomoc dla rodzin dotkniętych patologiami.

Przeciwdziałanie patologiom społecznym, a szczególnie -walka z szerzącym się alkoholizmem oraz narkomanią jest jednym z ważniejszych problemów, jaki postawiły sobie władze gminne do rozwiązania. W związku z szerzącym się bezrobociem i pogarszającymi się warunkami życia mieszkańców gminy liczba rodzin dotkniętych tym nałogiem rośnie, bardzo często potrzebują one nie tylko pomocy finansowej, ale również fachowej porady psychologa czy też prawnika. Konieczne jest również cykliczne organizowanie masowych imprez uświadamiających, skierowanych przede wszystkim do młodzieży.

Cel. 5 Pomoc społeczna

- Podjęcie działań w zakresie trafnego rozpoznawania potrzeb.
- Udzielanie pomocy mieszkańcom gminy znajdującym się w trudnej sytuacji.
- Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu.

Stopień realizacji zadań z tego zakresu, jako rządowego zadania zleconego uzależniony jest w dużej mierze od ogólnej gospodarczej sytuacji budżetu państwa i wielkości środków przekazanych gminom.

Proponowana przez rząd koncepcja zmian ustawodawczych, sprowadzająca się do zwiększenia zakresu kompetencji samorządu gminnego np. ograniczenia w finansowaniu dodatków mieszkaniowych, nie wróży niczego dobrego na przyszłość.

Zadania samorządu gminnego z zakresu opieki społecznej dotyczą umiejętności dokonywania trafnej analizy potrzeb, właściwego wydatkowania otrzymanych środków i elastyczności w planowaniu budżetowym, powodowanej zmieniającą się sytuacją na rynku pracy i współpracy ze starostwem powiatowym - Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie i własnymi jednostkami.

6.5 Obszar 5: Agroturystyka i rekreacja

- **Priorytet: Zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz rozwój turystyki**

Cel 1. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych

- Organizacja szkoleń dotyczących zakładania i prowadzenia gospodarstw agroturystycznych.
- Opracowanie systemu ulg podatkowych zachęcających rolników do prowadzenia gospodarstw agroturystycznych.
- Rozwój usług związanych z agroturystyką (mała gastronomia, szkółki jeździeckie, sztuka ludowa).
- Wydanie folderu promującego bazę agroturystyczną w gminie.
- Nawiązanie kontaktów z ponadlokalnymi organizacjami specjalizującymi się w agroturystyce w celu wymiany doświadczeń.
- Popularyzacja estetyki otoczenia wśród mieszkańców gminy.

Gospodarstwa agroturystyczne mogą stać się dodatkowym źródłem dochodów dla mieszkańców gminy. Podczas prowadzonych dla rolników szkoleń nt. agroturystyki należy zachęcać ich do zajęcia się taką formą działalności gospodarczej, zapoznawać z ulgami, z jakich mogą skorzystać, oraz wymogami stawianymi przed nowoczesnymi gospodarstwami agroturystycznymi oraz kosztami ich założenia i prowadzenia.

Cel 2. Wykorzystanie walorów przyrodniczych gminy do budowy bazy turystyczno-wypoczynkowej

- Wyznaczenie szlaków, ścieżek turystycznych, rowerowych i pieszych
- Wyznaczenie nabrzeża dla spływów kajakowych
- Propagowanie akcji grzybobrania, kuligów, wypoczynku letniego
- Stworzenie zalewu na cele turystyczne (łowienie ryb, kąpiel, itp.)

Wieś powinna stać się bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania, m.in. poprzez rozwój usług, szerszą partycypację w postępie technicznym i cywilizacyjnym, przywrócenie rangi w życiu społecznym, ochronę dziedzictwa kulturowego, tradycji miejsca i kultury ludowej.

Czyste powietrze i czyste rzeki oraz wspaniałe walory krajobrazowe nie wystarczą, aby na terenie gminy mogła rozwijać się agroturystyka i rekreacja. Decydującym kryterium zachęcającym turystów i podróżnych do odwiedzania gminy będzie rozwinięta baza turystyczno-rekreacyjna. Należy, więc na terenie gminy przede wszystkim wyznaczyć szlaki, ścieżki turystyczne, rowerowe i piesze, zorganizować zadane miejsca postojowe, gdzie będą mogli turyści, grzybiarze, myśliwi, harcerze zatrzymać się i odpocząć.

Cel 3. Promocja gminy

- Zorganizowanie w Turobinie centrum informacji turystycznej.
- Ciągła promocja gminy poprzez Internet.
- Wykorzystanie w działalności promocyjnej samorządów narzędzi i możliwości związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego
- Wydawanie folderów, pocztówek, informatorów i map promujących walory turystyczne gminy.

Promowanie własnych atutów rozwojowych w kraju i za granicą oraz aktywne podejście w przyciąganiu inwestycji z zewnątrz powinno stanowić podstawę prowadzonej w regionie efektywnej polityki rozwoju.

Niezbędne, więc będzie zorganizowanie centrum informacji turystycznej w Turobinie, które zajęłoby się reklamą walorów turystycznych gminy. Do reklamy i promocji Turobin należy również wykorzystywać: Internet, media, różnego rodzaju plakaty i drogowe znaki informacyjne.

Gmina jako jednostka samorządu terytorialnego winna funkcjonować w wielu dziedzinach podobnie jak prywatne przedsiębiorstwa. Do tych dziedzin należy konieczność właściwego posługiwania się instrumentami marketingu i promocji. Oferta infrastrukturalno – inwestycyjna, tereny pod zabudowę, piękno przyrody, czystość powietrza i wód, czy informacja o kompetencjach gminy, sposobie załatwiania interesantów winny ukazywać się w różnego rodzaju mediach. Niezbędnym wyróżnikiem jest posiadanie herbu. Otwarcie na świat, umiejętność posługiwania się informacją, to m.in. jedna z gwarancji sukcesu.

Na przyszłość wymagana jest otwartość Rady i Wójta Gminy na potrzeby rynku inwestycyjnego i duża elastyczność w tym zakresie przejawiająca się w gotowości do przeprowadzenia zmian w planie.

7. ZWIĄZKI ZE STRATEGIAMI

7.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020²

Strategia Rozwoju Gminy Turobin jest w pełni spójna ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020* będącej podstawowym narzędziem prowadzonej przez samorząd województwa polityki regionalnej. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020* jest dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego do roku 2020. Przyjęty horyzont czasowy Strategii oraz jej główne założenia nawiązują bezpośrednio do zasad polityki regionalnej państwa i polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Zakłada się, że Strategia będzie bazowym dokumentem do opracowania i wdrożenia na terenie województwa lubelskiego programów wojewódzkich, współfinansowanych ze środków krajowych i funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w dwóch kolejnych okresach programowania (tj. w latach 2007-2013 i 2014-2018).

Poszczególne priorytety rozwoju będą realizowane w oparciu o zestaw spójnych i wzajemnie się uzupełniających celów operacyjnych, stanowiących z kolei podstawę do określenia wiodących kierunków działań lub zadań w ramach danego celu operacyjnego. Priorytety oraz poszczególne cele operacyjne realizowane w ramach danego priorytetu zawarte w Strategii Rozwoju Gminy Turobin, są spójne z tymi zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do których należą:

Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy

Modernizacja struktury regionalnej gospodarki oraz zwiększenie jej konkurencyjności będzie stanowiło jedno z głównych wyzwań rozwojowych województwa w ciągu najbliższych kilkunastu lat. Od postępów w restrukturyzacji i unowocześnianiu regionalnej gospodarki w dużym stopniu będzie uzależniony trwały rozwój województwa oraz jego zdolność do zmniejszania zapóźnień rozwojowych.

Z przeprowadzonej analizy mocnych i słabych stron gospodarki województwa wynika, że na niski poziom jej konkurencyjności ma wpływ wiele czynników o charakterze strukturalnym.

² Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020, s. 34-38.

Do najpoważniejszych z nich należy niewątpliwie zaliczyć niekorzystną strukturę zatrudnienia w gospodarce, ze zdecydowaną dominacją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętym sektorem usług rynkowych. Złej strukturze zatrudnienia towarzyszy niedorozwój sektora produkcyjnego, z dominacją branż tradycyjnych, wytwarzających towary o niewielkim stopniu przetwarzania i chłonności prac badawczo-rozwojowych. O niskim stopniu nowoczesności regionalnego przemysłu świadczy również wysoki stopień dekapitalizacji majątku produkcyjnego oraz malejące nakłady inwestycyjne na odtworzenie i unowocześnienie bazy produkcyjnej. Na niski stopień konkurencyjności regionalnej gospodarki ma również wpływ niedorozwój infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej w regionie, a także słabo rozwinięty system instytucjonalnego

i finansowego wspierania przedsiębiorczości i innowacji w regionie, z niewielkim zaangażowaniem lokalnego potencjału badawczo-rozwojowego.

Nie ulega wątpliwości, że zmiana struktury gospodarczej regionu będzie się ściśle wiązać z budowaniem podstaw gospodarki opartej na wiedzy. Udział dziedzin produkcji i usług opartych na wiedzy w tworzeniu wartości dodanej i w eksporcie będzie jednym z podstawowych mierników nowoczesności i konkurencyjności gospodarki. Cechą wspólną tych dziedzin powinna być wysoka intensywność nakładów na badania i rozwój, szerokie zastosowanie nowych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych oraz wysokie kwalifikacje zatrudnionych pracowników. Należy oczekiwać, że struktura gospodarcza Lubelszczyzny będzie się stopniowo upodabniać do struktury w innych regionach UE, co znajdzie wyraz w zmniejszaniu się udziału rolnictwa i sektorów tradycyjnych w tworzeniu wartości dodanej i zatrudnieniu, przy jednoczesnym wzroście udziału dziedzin związanych z zaawansowanymi technologiami, ochroną środowiska naturalnego i zdrowia, a także rekreacją i spędzaniem wolnego czasu.

Unowocześnianie i przebudowa regionalnej gospodarki powinna iść w parze z rozwojem jej specjalizacji w określonych niszach produkcyjnych i usługowych. Biorąc pod uwagę wewnętrzne potencjały rozwoju Lubelszczyzny, istnieją realne szanse specjalizacji gospodarczej województwa w obszarze produkcji wysokiej jakości żywności oraz rozwoju odnawialnych źródeł energii. Z kolei przygraniczne położenie regionu oraz zasoby dobrze wykształconych kadr stwarzają doskonałe możliwości do rozwoju kompleksowego systemu usług specjalistycznych we współpracy z firmami globalnymi i regionalnymi ośrodkami badawczo-naukowymi.

Nakreślone powyżej kierunki modernizacji i rozwoju regionalnej gospodarki będą możliwe do osiągnięcia poprzez realizację określonych celów operacyjnych. Podstawowym założeniem proponowanych celów operacyjnych jest dążenie do ograniczenia bądź wyeliminowania słabych stron regionalnej gospodarki oraz wzmocnienie tych elementów i dziedzin rozwoju gospodarczego, które w dłuższej perspektywie pozwolą na ukształtowanie konkurencyjnego profilu gospodarki, zdolnej tworzyć i zachowywać trwałe miejsca pracy oraz przyciągać nowe inwestycje. W ramach niniejszego priorytetu będą realizowane następujące cele operacyjne:

- Cel operacyjny 1.1: Restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku;*
- Cel operacyjny 1.2: Rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu;*
- Cel operacyjny 1.3: Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności;*
- Cel operacyjny 1.4: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności;*
- Cel operacyjny 1.5: Rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki;*
- Cel operacyjny 1.6: Rozwój społeczeństwa informacyjnego.*

Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy

Trwały i zrównoważony rozwój regionu nie jest możliwy bez udziału świadomego i dobrze wyedukowanego społeczeństwa. W warunkach cywilizacji informacyjnej oraz gospodarki opartej na wiedzy nowoczesne i dobrze zorganizowane społeczeństwo staje się najważniejszym zasobem gospodarczym i stanowi nieodzowny element konkurencyjności regionu. O stopniu nowoczesności społeczeństwa decyduje wiele czynników, ale najważniejsze z nich to: jakość życia oraz ogólny poziom wykształcenia mieszkańców, poziom zatrudnienia, stopień integracji społecznej i kulturowej, a także stopień poczucia bezpieczeństwa i ładu publicznego.

Przeprowadzona analiza SWOT rozwoju społeczno-gospodarczego województwa potwierdza tezę o ogólnie niskim poziomie rozwoju społeczeństwa Lubelszczyzny oraz wskazuje na istnienie szeregu barier utrudniających dostosowanie tego społeczeństwa do wyzwań gospodarki opartej na wiedzy. O niskim stopniu nowoczesności społeczeństwa w regionie decydują między innymi takie czynniki jak: niska jakość życia oraz ogólne zubożenie mieszkańców regionu, niezadawalający poziom wykształcenia mieszkańców i dostosowania ich wiedzy i umiejętności do wymogów rynku pracy, niski wskaźnik

zatrudnienia, któremu towarzyszy wysoki poziom bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego (szczególnie na obszarach wiejskich).

Punktem wyjścia do rozwoju podstaw nowoczesnego społeczeństwa w regionie powinny być działania nakierowane na wzrost zatrudnienia i poprawę zamożności mieszkańców województwa. Zwiększenie zatrudnienia wymaga nie tylko stworzenia większej ilości miejsc pracy w konkurencyjnych sektorach gospodarki, ale będzie również możliwe poprzez stały wzrost poziomu kwalifikacji i szybkie dostosowywanie ich do dynamicznie zmieniających się potrzeb rynku pracy. Proces ten nastąpi dzięki stałej poprawie jakości kształcenia szkolnego na wszystkich poziomach nauczania, a także poprzez rozwój różnych form kształcenia ustawicznego, również tych związanych z coraz szerszym zastosowaniem technik społeczeństwa informacyjnego. Innym ważnym czynnikiem przyczyniającym się do wzrostu zatrudnienia kadr w regionie będzie prowadzenie aktywnej polityki zatrudnienia na poziomie regionalnym i lokalnym. Będzie to możliwe dzięki zwiększaniu sprawności instytucjonalnej publicznych i prywatnych służb zatrudnienia, a także coraz większych środków publicznych kierowanych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu.

Istotnym kierunkiem kształtowania podstaw nowoczesnego społeczeństwa będzie również prowadzenie właściwej polityki ludnościowej w regionie, ukierunkowanej na ograniczenie negatywnych trendów demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa i prognozowanym spadkiem liczby ludności w województwie. Głównymi elementami tej polityki będzie umacnianie struktury rodziny w społeczeństwie, a także poprawa stanu zdrowia i kondycji fizycznej mieszkańców regionu, między innymi poprzez zwiększenie dostępu do usług ochrony zdrowia oraz masowy rozwój sportu i kultury fizycznej.

Zarysowane powyżej kierunki rozwoju społeczeństwa Lubelszczyzny i jego dostosowywania do wymogów gospodarki opartej na wiedzy będą realizowane w ramach następujących celów operacyjnych:

<i>Cel operacyjny 2.1:</i>	<i>Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.2:</i>	<i>Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu;</i>
<i>Cel operacyjny 2.3:</i>	<i>Wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.4:</i>	<i>Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.5:</i>	<i>Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.6:</i>	<i>Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego.</i>

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego

Poziom atrakcyjności i spójności terytorialnej regionu jest jednym z głównych wyznaczników jego konkurencyjności i determinantów trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego. O stopniu atrakcyjności i spójności przestrzennej regionu decydują głównie takie czynniki jak: jego dostępność komunikacyjna, stan środowiska przyrodniczego i kulturowego, ład przestrzenny oraz ukształtowana sieć osadnicza, w tym stopień rozwoju ośrodków miejskich i otaczających je obszarów wiejskich.

Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że województwo lubelskie cechuje się stosunkowo niskim poziomem atrakcyjności i spójności terytorialnej. Oprócz niekorzystnych zjawisk związanych z funkcjonowaniem niekonkurencyjnej gospodarki, takich jak słabo rozwinięte zaplecze przemysłowe i otoczenie biznesu oraz mała chłonność rynku, województwo lubelskie postrzegane jest jako region peryferyjny, cechujący się dodatkowo słabą dostępnością komunikacyjną. Ponadto rzadka sieć ośrodków miejskich, wśród których tylko Lublin jest zaliczany do miast dużych, oraz słaba kondycja ekonomiczna większości miast, hamuje procesy restrukturyzacji rolnictwa i przesuwania zatrudnienia z sektorów produkcji rolnej do przemysłu i usług.

Do głównych działań, jakie należy podjąć w celu wpłynięcia na atrakcyjność i spójność terytorialną województwa należy przede wszystkim zaliczyć zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionu poprzez stworzenie kluczowej infrastruktury umożliwiającej sprawne powiązanie transportowe obszaru województwa z głównymi ośrodkami gospodarczymi w kraju i Europie. Niezbędna jest również poprawa drożności transportowej wewnątrz regionu warunkowana poprawnym stanem technicznym dróg i rozwiniętą siecią lokalnych połączeń kolejowych.

Spójność terytorialna będzie osiągnięta także w wyniku niwelowania różnicowań wewnątrzregionalnych, zarówno w wymiarze subregionalnym, jak i powiatowym. W szczególności dotyczy to różnic występujących w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i poziomie rejestrowanego bezrobocia. Ważnym elementem spójności jest wypełnianie przez miasta regionu swoich funkcji rozwojowych. Należy zatem wzmocnić możliwości spełniania przez środki miejskie przypisanych im funkcji, szczególnie względem otaczających je obszarów wiejskich, co będzie służyć zrównoważonemu rozwojowi całego obszaru województwa.

Proponowane poniżej cele operacyjne zmierzają do wzrostu atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa nie tylko poprzez ograniczenie zidentyfikowanych barier rozwoju, ale dążą również do wzmocnienia tych wszystkich pozytywnych cech przestrzeni województwa, które w istotny sposób mogą przyczynić się do jej poprawy, a tym samym do zwiększenia konkurencyjności całego regionu. Chodzi tu głównie o takie pozytywne aspekty przestrzeni Lubelszczyzny jak jej zwartość i brak naturalnych barier rozwoju, zachowane liczne i bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe na obszarze województwa oraz policentrycznie ukształtowana sieć miast z centralnie usytuowaną aglomeracją lubelską, predestynowaną do wypełniania funkcji metropolitalnych.

Cel operacyjny 3.1: Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa;
Cel operacyjny 3.2: Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej Lubelszczyzny;
Cel operacyjny 3.3: Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina;
Cel operacyjny 3.4: Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Priorytet 4: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu

Szeroko rozwinięta współpraca instytucjonalna oraz powiązany z nią efektywny system zarządzania rozwojem regionalnym będą w coraz większym stopniu decydowały o przewagach konkurencyjnych regionów. Współpraca powinna być prowadzona nie tylko pomiędzy instytucjami i partnerami wewnątrz regionu, ale również mieć charakter współpracy międzyregionalnej, zarówno tej w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Dobrze zorganizowana i wielopłaszczyznowa współpraca przyczynia się do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, buduje zdolność instytucjonalną regionu oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Z kolei skuteczny system zarządzania rozwojem regionalnym zależy nie tylko od dostępnych instrumentów i podziału kompetencji pomiędzy poszczególnymi partnerami, ale w dużej mierze uzależniony jest od woli współpracy i chęci współdziałania przy rozwiązywaniu wspólnych problemów.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że skuteczność zarządzania rozwojem regionalnym w województwie lubelskim jest w dalszym ciągu niska. Podstawową barierą jest brak jasnego podziału kompetencji w zakresie prowadzenia polityki regionalnej w Polsce oraz niedostatek odpowiednich instrumentów do jej realizacji. Innym poważnym

problemem jest niska zdolność instytucjonalna administracji i instytucji w regionie do wypełniania przypisanych funkcji i zadań.

Poprzez realizację Strategii zostaną w pełniejszym stopniu wykorzystane możliwości rozwoju regionu związane z prowadzoną przez województwo współpracą międzyregionalną, rozwijaną zarówno w układzie międzynarodowym, jak i krajowym. Dotyczy to również niewykorzystywanych szans związanych z promocją województwa w kraju i za granicą i korzyści gospodarczych możliwych do osiągnięcia z tego tytułu, związanych choćby z rozwojem turystyki czy też napływem z zewnątrz nowych inwestycji. Dalszy rozwój różnych form współpracy międzyregionalnej powinien iść w kierunku większej konkretyzacji działań i zaangażowania do realizacji konkretnych projektów szerszego grona partnerów. Zważywszy na położenie regionu i rysujące się nowe szanse rozwojowe województwa, szczególny nacisk należy położyć na rozwój współpracy międzyregionalnej z regionami Polski Wschodniej, a także z regionami przygranicznymi z Białorusi i Ukrainy.

Zaproponowany poniżej układ celów operacyjnych zmierza do rozwoju szeroko pojętej i efektywnej współpracy międzyregionalnej województwa, rozumianej między innymi jako ważny element rozwoju regionalnego.

<i>Cel operacyjny 1:</i>	<i>Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym;</i>
<i>Cel operacyjny 2:</i>	<i>Zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej;</i>
<i>Cel operacyjny 3:</i>	<i>Poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz.</i>

7.2. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015³

Strategia Rozwoju Gminy Turobin jest pozostaje spójna w swoich priorytetach i celach z priorytetami i celami Strategii Rozwoju Kraju, na którą składają się:

PRIORYTET 1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki

SRK zakłada znaczące podwyższenie konkurencyjności zarówno przedsiębiorstw, jak i regionów, niezbędne dla osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego kraju i wzrostu zatrudnienia oraz zamożności jego obywateli. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności Polski będzie następował poprzez realizację następujących działań:

a) Rozwój przedsiębiorczości

Rozwój przedsiębiorczości będzie kreowany poprzez tworzenie przyjaznego otoczenia prawnego, finansowego oraz instytucjonalnego przyczyniającego się do powstawania i wzrostu przedsiębiorstw, w tym w szczególności sektora MŚP, oraz kształtowania przedsiębiorczych postaw. Wspomaganie konkurencyjności gospodarki, wzrostu gospodarczego oraz zmian struktury gospodarczej wymaga m.in. wspierania przedsiębiorstw w zakresie tworzenia i wdrażania innowacji produktowych i technologicznych. W tym celu przewiduje się poprawę warunków działalności przedsiębiorców – większą swobodę podejmowania działalności w efekcie kształtowania bardziej przyjaznych regulacji systemowych (uproszczenie prawa i procedur administracyjnych, obniżanie kosztów działalności gospodarczej, ułatwienia w dostępie do technologii i kapitału). Pobudzeniu przedsiębiorczości będzie służyć łatwiejszy dostęp do wysokiej jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu, ułatwienie możliwości finansowania inwestycji, działania na rzecz rozbudowy nowoczesnej infrastruktury dla prowadzenia działalności gospodarczej oraz pomoc w dostępie do wiedzy i doradztwo.

b) Zwiększanie dostępu do zewnętrznego finansowania inwestycji

Celowe jest wsparcie oferty kredytowej dla przedsiębiorców rozpoczynających działalność. Przewiduje się także wzmocnienie mechanizmów zwiększających możliwość korzystania z pozabankowych źródeł finansowania inwestycji. Ze względu na wysokie koszty i trudne warunki pozyskania kredytu oraz nadal nie najlepiej rozwiniętą ofertę bankową dla małych i średnich przedsiębiorstw, szczególnego znaczenia nabiera tu rozwój systemu gwarancji, poręczeń kredytowych i funduszy pożyczkowych. Dotyczyć to

³ Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, s. 22-42.

powinno w szczególności inwestycji o wysokim poziomie innowacyjności oraz MŚP. Wspierany będzie także rozwój alternatywnych instrumentów finansowania działalności gospodarczej i inwestycyjnej (fundusze wysokiego ryzyka, finansowanie w ramach wiarytelności i inne).

c) Podniesienie poziomu technologicznego gospodarki przez większe nakłady na badania i rozwój oraz innowacje

Dla zwiększania konkurencyjności gospodarki konieczne są głębokie zmiany w strukturze produkcji przemysłowej z punktu widzenia jej nowoczesności; potrzebne jest nasycenie gospodarki wyrobami wysokiej techniki, opartymi na nowoczesnych technologiach. Zakłada się rozwój inicjatyw sprzyjających innowacyjności, która odgrywa podstawową rolę nie tylko w walce konkurencyjnej produktów i usług (zarówno na rynku wewnętrznym, jak i międzynarodowym), ale także wpływa na podniesienie poziomu jakości życia. Znaczące zwiększenie innowacyjności będzie dotyczyć sektora usług, przemysłu, jak i rolnictwa.

d) Rozwój społeczeństwa informacyjnego przez informatyzację relacji biznesu i administracji publicznej (obsługa administracyjna i finansowa, bazy danych itp.), e-administracja

Przetwarzanie informacji, jej jakość i szybkość przekazywania są w społeczeństwie informacyjnym kluczowymi czynnikami wydajności i konkurencyjności przemysłu oraz usług dla konsumentów, warunkiem rozwoju i przyrostu zatrudnienia. Społeczeństwo informacyjne tworzy warunki dla wysokiej sprawności administracji publicznej, obniżenia jej kosztów oraz zintegrowania różnych jej części za pośrednictwem technik przetwarzania i przekazywania informacji we współpracujący ze sobą system.

e) Ochrona konkurencji

Regulacje sprzyjające wzrostowi konkurencji przyspieszają wzrost gospodarczy, zwłaszcza w krajach, w których istnieje poważna luka technologiczna wobec światowej czołówki. W szczególności podejmowane będą inicjatywy na rzecz przeciwdziałania praktykom nadużywania praw własności intelektualnej. Zakłada się umacnianie i ochronę reguł konkurencji w gospodarce (przeciwdziałanie pozycji dominującej, kontrola i zapobieganie fuzjom i przejęciom przedsiębiorstw mogących mieć negatywny wpływ na konkurencję). Zintensyfikowane będą działania zapobiegające i zwalczające korupcję i przestępczość gospodarczą poprzez wzmocnienie instytucjonalne i sprzętowe organów ścigania zajmujących się zwalczaniem przestępczości. Prowadzona będzie ochrona

własności intelektualnej m.in. poprzez zwalczanie pirackiej produkcji, zwalczanie nielegalnej dystrybucji i przemytu, kontrole punktów sprzedaży oraz wdrażanie systemu zabezpieczeń i oznakowań produktów oryginalnych.

f) Eksport i współpraca z zagranicą

Polska wykorzystywać będzie otwartość swej gospodarki, członkostwo w UE i współpracę gospodarczą ze światem do przyspieszenia rozwoju kraju i podwyższenia jego poziomu konkurencyjności.

g) Rozwój sektora usług

O przewadze ekonomicznej współczesnych gospodarek decyduje sektor usług. Reformy strukturalne zmierzające do zwiększenia konkurencji na unijnym i międzynarodowym rynku usług pozwolą polskim firmom wykorzystać efekt skali, a także powinny podnieść efektywność gospodarowania.

h) Dokończenie restrukturyzacji schyłkowych sektorów przemysłowych oraz zmiany strukturalne w rolnictwie i rybołówstwie

Głównym celem restrukturyzacji schyłkowych sektorów przemysłowych jest poprawa efektywności działania, jak też możliwość oferowania przez polskich producentów konkurencyjnych wyrobów, zarówno na rynku krajowym, jak i światowym.

W obszarze rolnictwa do najważniejszych zadań należy poprawa struktury obszarowej gospodarstw, rozwój rolnictwa ekologicznego, a także agroturystyki. Wspieranie modernizacji gospodarstw rolnych zmierza do wzrostu wydajności i poprawy wykorzystania czynników produkcyjnych, poprawy bezpieczeństwa środowiska oraz dobrostanu zwierząt, dywersyfikacji działalności, w tym wprowadzaniu upraw nieżywnościowych oraz energetycznych.

PRIORYTET 2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej

W celu przyspieszenia wzrostu gospodarczego i podniesienia poziomu życia mieszkańców Polska musi wykonać ogromny wysiłek zbudowania niezbędnej infrastruktury warunkującej prowadzenie konkurencyjnej działalności przez przedsiębiorców oraz osiągnięcie przez obywateli europejskiego poziomu cywilizacyjnego. Na jakość życia wpływa też dostęp do usług społecznych i ich poziom.

a) Infrastruktura transportowa

Głównym celem wspierania inwestycji w infrastrukturę transportową będzie optymalizacja i podniesienie jakości systemu transportowego kraju, uwzględniające koszty zewnętrzne działalności transportowej, ponoszone przez społeczeństwo i

gospodarkę. Optymalizacji funkcjonowania systemu transportowego służyć będzie dążenie do gałęziowego i terytorialnego zintegrowania transportu.

b) Infrastruktura mieszkaniowa i przygotowanie terenów pod inwestycje

Stwarzane będą bodźce do inwestowania w mieszkalnictwo. Wspierane będą różne formy budownictwa (komunalne, spółdzielcze, jednorodzinne itd.) oraz promowane będą inwestycje odtworzeniowe. Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwój mieszkalnictwa uzależnione są od uzbrajania terenów. Wspierane zatem będą działania związane z wyposażeniem terenów w podstawowe media, w tym budowę sieci kanalizacyjnych i wodociągowych. Priorytetowo będą traktowane projekty kompleksowo przygotowujące tereny pod inwestycje. Zakłada się, że będą one prowadzone w sposób komplementarny do modernizacji infrastruktury transportu.

c) Infrastruktura teleinformatyczna

Podnoszenie konkurencyjności gospodarki i wyrównywanie szans rozwojowych polskich regionów nie jest możliwe bez nowoczesnych technologii informatycznych i szeroko dostępnych usług sektora publicznego i biznesowego.

d) Infrastruktura energetyki

Pierwszoplanowym zadaniem będzie dywersyfikacja źródeł energii, w szczególności dostaw surowców energetycznych, a zwłaszcza gazu.

e) Infrastruktura ochrony środowiska

W zakresie ochrony środowiska wspierane będą przedsięwzięcia związane z ochroną powietrza, ochroną przed hałasem, gospodarką odpadami, oczyszczaniem ścieków, zapewnieniem wody pitnej. Wspierana będzie budowa oczyszczalni ścieków i systemów kanalizacyjnych, a także podjęte zostaną działania ograniczające odprowadzanie do wód szkodliwych substancji.

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Podnoszenie poziomu życia mieszkańców oznacza, poza inwestycjami w infrastrukturę techniczną również konieczność zapewniania wystarczającego dostępu do edukacji, usług zdrowotnych, usług związanych z administracją i wymiarem sprawiedliwości, a także zapewnienia infrastruktury do wykorzystania czasu wolnego. Infrastruktura usług społecznych, rozumiana zarówno jako infrastruktura fizyczna, jak i jakość świadczonych usług, służy kształtowaniu jakości kapitału ludzkiego.

a) Infrastruktura edukacyjna

Dla zapewnienia dobrej jakości edukacji konieczna jest poprawa stanu technicznego infrastruktury placówek edukacyjnych na wszystkich poziomach kształcenia.

b) Infrastruktura ochrony zdrowia i socjalna

Niezbędna jest poprawa funkcjonowania służby zdrowia, tak aby zapewnić zaspokojenie podstawowych potrzeb zdrowotnych społeczeństwa. W tym celu zakłada się m.in. lepsze wykorzystanie istniejącej infrastruktury ochrony zdrowia i jej stałe unowocześnianie.

c) Infrastruktura kultury, turystyki i sportu

Wspierana będzie budowa i modernizacja obiektów kultury na poziomie lokalnym i regionalnym, które pozwalają upowszechniać dobra kultury oraz umacniać więzi społeczności lokalnych przez pielęgnowanie i promocję ich dziedzictwa.

PRIORYTET 3. Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości

Pełne i efektywne wykorzystanie zasobów pracy wspierać powinno wzrost gospodarczy, konkurencyjność i innowacyjność polskiej gospodarki oraz zmniejszanie dysproporcji w rozwoju regionalnym. Tylko wzrost zatrudnienia może zmniejszyć zagrożenia napięciami i niespójnością społeczną.

a) Tworzenie warunków sprzyjających przedsiębiorczości i zmniejszanie obciążeń pracodawców

Szczególnie istotna jest likwidacja wszelkich barier organizacyjno-administracyjnych prowadzenia działalności gospodarczej oraz wprowadzenie ułatwień dla osób ją rozpoczynających. W kontekście podejmowania decyzji o prowadzeniu działalności gospodarczej oraz o zwiększaniu zatrudnienia niezbędne jest zapewnienie stabilności otoczenia regulacyjnego.

b) Uelastycznienie rynku pracy w Polsce oraz wzrost mobilności zasobów pracy

Tworzenie nowych miejsc pracy wymaga wdrożenia na większą niż dotąd skalę elastycznych i alternatywnych form zatrudnienia (np. samozatrudnienie, praca na część etatu, praca tymczasowa, sezonowa, telepraca i. in.) oraz organizacji czasu i warunków pracy. Działania podejmowane w tym zakresie będą polegały w głównej mierze na uelastycznieniu rozwiązań w zakresie indywidualnego prawa pracy oraz promowaniu i upowszechnianiu nowych form świadczenia pracy.

c) Inicjatywy na rzecz równości szans na rynku pracy

Ważnym zadaniem jest opracowanie i realizacja długookresowych programów przywracania do rynku pracy osób bezrobotnych (w tym zwłaszcza długotrwale

bezrobotnych), ze szczególnym uwzględnieniem programów łączących różne formy aktywizacji osób z grup znajdujących się w trudniejszej sytuacji na rynku pracy..

d) Dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy

Poprawie wykształcenia i kwalifikacji osób pracujących i wchodzących na rynek pracy sprzyjać będzie m.in. podniesienie jakości edukacji w szkołach na wszystkich szczeblach oraz zwiększenie odsetka osób dorosłych dokończających się.

e) Rozwijanie instytucji dialogu społecznego i wzmocnienie negocjacyjnego systemu stosunków między pracownikami i pracodawcami

Poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw oraz zwiększenie elastyczności rynku pracy będą wymagały zaangażowania wielu partnerów, a przede wszystkim doskonalenia instytucji dialogu społecznego, zarówno w wymiarze makrospołecznym, jak i na poziomie funkcjonowania każdej organizacji gospodarczej.

f) Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy

Zapewnienie odpowiednich standardów bezpieczeństwa i higieny pracy oraz standardów prawa pracy wymagać będzie zwiększenia skuteczności publicznych służb inspekcji pracy.

g) Wzrost efektywności instytucjonalnej obsługi rynku pracy

Zwiększeniu efektywności funkcjonowania usług zatrudnieniowych sprzyjać będzie wprowadzenie nowego modelu instytucjonalnej obsługi rynku pracy, tak by mogła być ona w szerszym zakresie podejmowana przez podmioty komercyjne, jak i organizacje pozarządowe działające na lokalnych rynkach pracy.

h) Prowadzenie efektywnej polityki migracyjnej

Odpowiednio prowadzona polityka migracyjna zmierzać będzie do optymalnego wykorzystania zasobów pracy. W sytuacji wysokiego bezrobocia zatrudnianie cudzoziemców powinno mieć charakter uzupełniający i odpowiadający rzeczywistym potrzebom.

PRIORYTET 4. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa

Jakość życia określona jest również przez zintegrowanie społeczności, w której człowiek żyje, wspólnoty współdziałającej, od której każdy człowiek i każda rodzina oczekiwać mogą pomocy i wsparcia w sytuacji trudnej, i w której mogą artykułować swoje potrzeby i działać na rzecz dobra wspólnego. Jakość życia kształtowana jest także poczuciem bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego.

a) Budowa oraz utrzymanie wiarygodnej, zasługującej na społeczne zaufanie i sprawnej władzy publicznej.

Władza publiczna powinna być wiarygodnym partnerem dla innych (samorządów terytorialnych, organizacji obywatelskich, organizacji przedsiębiorców, organizacji eksperckich). Aby to osiągnąć administracja musi być otwarta, partnerska, przejrzysta, nastawiona na dialog, sprawna i zdolna do adaptacji.

b) Przeciwdziałanie korupcji, tak w obszarze korupcji administracyjnej, jak i tzw. zawłaszczania państwa.

Konieczne będzie przeprowadzenie reformy prawa i sposobu działania administracji publicznej, jak również budowanie narodowego systemu prawości, który wspomże proces przeciwdziałania korupcji w sektorze publicznym (kodeks etyczny) m.in. dzięki szerokiemu uczestnictwu obywateli, sektora prywatnego i środków masowego przekazu w życiu społecznym.

c) Budowa sprawnego systemu ratownictwa, ochrony ludności oraz zarządzania kryzysowego

Model powszechnego systemu ochrony ludności powinien zostać oparty na zasadzie prymatu układu terytorialnego.

d) Wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnych

System ładu publicznego i bezpieczeństwa będzie oparty o współpracę władz centralnych z samorządem terytorialnym oraz wspólnotami lokalnymi.

e) Promocja aktywnej polityki społecznej, w tym prorodzinnej, zwłaszcza w zakresie funkcji ekonomicznych, opiekuńczych i wychowawczych.

Polityka w tym zakresie oznacza systemowe wsparcie rodzin, zwłaszcza w pierwszych latach wychowywania dzieci, obejmujące działania w obszarze sfery zdrowotnej, bytowej, edukacji i wychowania, a także budowanie kompleksowego systemu wspierania łączenia rodzicielstwa i pracy zawodowej.

BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE

Istotnym zadaniem państwa jest:

a) Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego i poczucia bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo kraju rozumiane z jednej strony jako ochrona suwerenności i niezawisłości Rzeczypospolitej oraz – z drugiej strony – jako możliwość skutecznego przeciwstawiania się wyzwaniom globalnym, zagrożeniom i kryzysom zewnętrznym w sferze politycznej, ekonomiczno-społecznej i militarnej.

b) Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny

Przewiduje się zintensyfikowanie rozwiązań na rzecz poprawy infrastruktury bezpieczeństwa wewnętrznego, usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz przygotowania kadr w tym zakresie.

PRIORYTET 5. Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej

Polska jest krajem zróżnicowanym regionalnie. Istotne różnice w poziomie rozwoju oraz w jego uwarunkowaniach występują zarówno między regionami, jak i wewnątrz regionów. Wyzwania, przed którymi stoją regiony w swoich wysiłkach o uzyskanie możliwe wysokiego tempa rozwoju, są współcześnie związane z:

- globalizacją oraz integracją europejską,
- przekształceniami gospodarki, w tym zwłaszcza gwałtownym wzrostem znaczenia innowacji jako podstawy rozwoju w gospodarce postindustrialnej. Do obu należy dodać zdolność regionu do takiego formułowania strategicznych celów rozwojowych, by możliwie dobrze wykorzystać dostępne zasoby i szanse, minimalizując zagrożenia, pamiętając jednocześnie o charakterystyce i jakości otoczenia instytucjonalnego, w jakim dany region funkcjonuje.

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA STRATEGII

8.1. Możliwości finansowania strategii

Strategia Rozwoju Gminy Turobin będzie finansowana przy pomocy środków własnych gminy, budżetu państwa oraz środków pozyskanych z Programów Operacyjnych (PO), zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO), zarządzanych przez Samorządy poszczególnych województw.

8.1.1. Regionalne Programy Operacyjne (RPO)

Podstawowe cele RPO związane są z podnoszeniem konkurencyjności poszczególnych regionów oraz promowaniem zrównoważonego rozwoju. Cele te osiągnąć są poprzez zintegrowane oddziaływanie na tworzeniu warunków dla wzrostu inwestycji na poziomie regionalnym i lokalnym oraz tworzenie warunków dla wzrostu zatrudnienia.

Działania dla osiągnięcia określonych w RPO celów są koordynowane z działaniami podejmowanymi w ramach PO. W ramach RPO wsparciem zostaną objęte:

- Badania i rozwój technologiczny, innowacje i przedsiębiorczość.
- Społeczeństwo informacyjne.
- Inicjatywy lokalne w zakresie zatrudnienia i rozwoju oraz wsparcie struktur świadczących usługi lokalne w tworzeniu nowych miejsc pracy.
- Środowisko.
- Zapobieganie i zwalczanie zagrożeń przyrodniczych i technologicznych.
- Turystyka.
- Inwestycje w kulturę.
- Inwestycje w transport.
- Inwestycje energetyczne.
- Inwestycje w kształcenie (zwłaszcza zawodowe).
- Inwestycje w infrastrukturę ochrony zdrowia oraz w infrastrukturę społeczną.

8.1.2. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej

Stworzenie instrumentu wsparcia dla województw Polski Wschodniej jest z jednej strony próbą przeciwdziałania problemom społeczno-gospodarczym tej części Polski, z drugiej strony wykorzystania istniejących potencjałów do rozwoju. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej obejmie następujące województwa: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego.

Stałe pogłębianie się dysproporcji rozwojowych w Polsce powoduje, że opracowanie i wdrożenie tego Programu jest przedsięwzięciem pilnym i ważnym z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju całego kraju. Zmniejszenie zapóźnień województw Polski Wschodniej nie jest możliwe bez stymulowania, a następnie utrwalania rodzących się w tym rejonie tendencji rozwojowych. Obecnie regiony Polski Wschodniej charakteryzuje niedoinwestowanie, a przez to słabo rozwinięta i niewłaściwie ukierunkowana infrastruktura komunikacyjna, brak przystosowania terenów pod inwestycje, niski poziom innowacyjności firm i słabo rozwinięty sektor wysokich technologii.

W związku z powyższym stworzono na lata 2007-2013 odrębny Program, w ramach którego realizowane będą inwestycje w następującym zakresie:

-
- Nowoczesnej gospodarki, a w tym m.in. rozwój infrastruktury uczelni wyższych, infrastruktury Społeczeństwa Informacyjnego, wspieraniem innowacji oraz promocji i współpracy.
 - Miejskich ośrodków wzrostu, w tym m.in. systemy miejskiego transportu zbiorowego, a także infrastruktury wspierającej funkcje metropolitalne największych miast Polski Wschodniej.
 - Dróg wojewódzkich poprawiających wewnętrzne powiązania komunikacyjne województw Polski Wschodniej.
 - Pomocy Technicznej.

Działania Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej będą komplementarne do działań realizowanych w ramach RPO objętych Programem, a także do działań innych PO.

8.1.3. Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej

W ramach Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej realizowane będą:

- Programy współpracy przygranicznej, których celem jest wspieranie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju w sferze gospodarczej, społecznej i kulturalnej, zmierzające do zwiększenia konkurencyjności obszarów przygranicznych oraz poprawy jakości życia mieszkańców.
- Programy współpracy transnarodowej, których celem jest wspieranie zintegrowanego rozwoju w ramach europejskich obszarów współpracy poprzez wspólną realizację ponadnarodowych projektów w zakresie gospodarki wodnej, poprawy dostępności regionów i wspierania zaawansowanych technologii komunikacyjno-informatycznych, przeciwdziałania katastrofom naturalnym i technologicznym, rozwoju sieci współpracy naukowej i technologicznej.
- Program (lub Programy) współpracy międzyregionalnej, których celem jest poprawa efektywności polityki regionalnej przez wspieranie sieci współpracy oraz wymianę doświadczeń między regionami z terytorium całej UE. Współpraca ta dotyczyć będzie przede wszystkim innowacyjności, technologii, środowiska, zapobiegania ryzyku, odnowy zasobów miejskich.

8.1.4. Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko

Celem PO Infrastruktura i środowisko jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej, w tym transportowej, środowiskowej, energetycznej, kultury i zdrowia, mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów. Dostępne w ramach PO środki finansowe będą wydatkowane przede wszystkim na budowę i modernizację infrastruktury transportowej w ramach sieci TEN-T, zapewnienie nowoczesnych usług kolejowych poprzez unowocześnienie taboru kolejowego, zapewnienie interoperacyjności kolei, rozwój transportu intermodalnego, poprawę dostępu do portów oraz rozwój dróg wodnych. W ramach priorytetu realizowane będą przedsięwzięcia z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz związane z tworzeniem nowoczesnej sieci dróg krajowych. Realizowane będą również przedsięwzięcia z zakresu dostosowania lotnictwa do rosnących potrzeb, rozwoju inteligentnych systemów transportowych oraz tworzenia nowoczesnej sieci kolejowej poprzez poprawę połączeń międzyregionalnych oraz eliminację wąskich gardeł na liniach kolejowych. Ponadto wsparcie zostanie ukierunkowane na rozbudowę i modernizację infrastruktury komunikacyjnej oraz zakup taboru w obszarze transportu publicznego.

W celu zachowania, ochrony i poprawy jakości środowiska, ochrony zdrowia ludzkiego, oszczędnego i racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych realizowane będą przedsięwzięcia w zakresie zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń oraz redukcji zanieczyszczeń dostających się do środowiska. Jednocześnie w ramach tego programu wsparcie mogą otrzymać działania z zakresu ochrony powietrza, gospodarki odpadami oraz działania przyczyniające się do zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego, w tym na terenach przemysłowych i powojkowych. Ponadto środki zostaną ukierunkowane na zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw w warunkach Jednolitego Rynku Europejskiego poprzez wspieranie przedsiębiorstw zobligowanych do dostosowania swojej infrastruktury do wymogów ochrony środowiska oraz na zahamowanie strat różnorodności biologicznej na wszystkich poziomach jej organizacji, jak również rozwój i wzmocnienie systemu obszarów chronionych, w tym sieci ekologicznej NATURA 2000, podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

W ramach PO Infrastruktura i środowisko realizowane będą przedsięwzięcia w zakresie rozwoju technologii wykorzystujących odnawialne i alternatywne źródła energii, zwiększenia stopnia wykorzystania energii pierwotnej i obniżenie energochłonności gospodarki oraz ograniczenia negatywnego oddziaływania elektroenergetyki i górnictwa

węgla na środowisko. Wsparcie zostanie przeznaczone na poprawę bezpieczeństwa energetycznego poprzez rozwój infrastruktury rynków i bezpieczeństwa dostaw paliwa i energii elektrycznej, zmniejszanie energochłonności mieszkalnictwa oraz termomodernizację.

W celu tworzenia warunków dla wzrostu konkurencyjności i znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-ekonomicznego w ramach PO Infrastruktura i środowisko środki zostaną ukierunkowane na rozwój infrastruktury kultury i ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Ponadto, w ramach PO Infrastruktura i środowisko środki zostaną wydatkowane na bezpieczeństwo zdrowotne społeczeństwa i poprawę efektywności systemu ochrony zdrowia, w tym na rozwój infrastruktury ochrony zdrowia, rozwój systemu ratownictwa medycznego oraz rozwój nowoczesnych usług medycznych (takich jak: telemedycyna, e-zdrowie, cyfrowe zasoby ochrony zdrowia).

8.1.5. Program Operacyjny Konkurencyjna gospodarka

Celem Programu Operacyjnego Konkurencyjna gospodarka (PO KG) jest wzmocnienie roli przedsiębiorstw w procesie budowy gospodarki opartej na wiedzy. Analiza poziomu konkurencyjności polskiej gospodarki pozwoliła na zdefiniowanie następujących celów szczegółowych PO KG: (1) wzmocnienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw, (2) zwiększenie wpływu sektora nauki na gospodarkę, (3) tworzenie miejsc pracy w nowoczesnej gospodarce oraz (4) wzmocnienie powiązań międzynarodowych polskiej nauki i gospodarki.

Przyjęta strategia PO KG zakłada kompleksowe wsparcie innowacyjnych przedsięwzięć przedsiębiorców – prowadzenia prac B+R, inwestycji, tworzenia miejsc pracy oraz doradztwa i szkoleń niezbędnych do realizacji inwestycji - jako działań przyczyniających się do wzmocnienia ich pozycji konkurencyjnej na Jednolitym Rynku Europejskim (JRE) oraz na rynkach międzynarodowych i w konsekwencji kreujących przyszłe miejsca pracy. Celem ułatwienia tworzenia, transferu oraz wdrożenia nowych rozwiązań, zarówno technologicznych, jak i organizacyjnych przez przedsiębiorców, wsparciem zostanie objęte szeroko rozumiane otoczenie biznesu o znaczeniu ponadregionalnym. W ramach działań mających na celu zwiększenie efektywności funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu przewiduje się wsparcie sektora nauki

działającego na rzecz zwiększania nowoczesności polskiej gospodarki poprzez wsparcie działalności naukowej zaspakajającej potrzeby przedsiębiorców oraz zapewniającej podaż najnowocześniejszych rozwiązań technologicznych dla gospodarki. Wsparcie sektora nauki będzie obejmowało również duże inwestycje, a także tworzenie wspólnej infrastruktury służącej potrzebom badań naukowych i prac rozwojowych. Jednocześnie wsparciem objęte zostaną kluczowe z punktu widzenia całej gospodarki instytucje wspierające wzrost innowacyjności firm oraz rozwój przedsiębiorczości, w tym sieci tych instytucji, silne ośrodki innowacyjności oraz instytucje dostarczające kapitał na realizację przedsięwzięć innowacyjnych.

Istotnym elementem budowy gospodarki opartej na wiedzy w PO KG jest rozwój narzędzi społeczeństwa informacyjnego, zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Wsparcie działań tego rodzaju przyczyni się do powszechnego i efektywnego wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce, w szczególności w kontaktach pomiędzy administracją a podmiotami gospodarczymi i obywatelami. Wzrastające zapotrzebowanie środowiska naukowego na zaawansowaną infrastrukturę informatyczną oraz informacyjną nauki sprawia, że planuje się prowadzenie niezbędnych inwestycji także w tym zakresie.

Ponadto, wsparcie obejmie kooperację w sferze gospodarki i nauki, obejmującą zarówno przedsiębiorców, jak i instytucje otoczenia biznesu, w tym jednostki naukowe. Przyczyni się ono do zwiększenia efektów synergii uzyskiwanej dzięki współpracy, przyspieszenia dyfuzji nowych rozwiązań, a także zwiększenia efektywności działań podejmowanych przez przedsiębiorców i instytucje otoczenia biznesu.

Wsparciem zostaną objęte również działania mające na celu wzmocnienie powiązań międzynarodowych polskiej nauki oraz gospodarki. Wsparcie projektów wspomagających uczestnictwo w europejskich programach badawczych przyczyni się do silniejszego ukierunkowania nakładów na naukę na strategiczne obszary badawcze, co w konsekwencji wzmocni pozycję konkurencyjną polskiej nauki. Wzmocnienie powiązań międzynarodowych polskiej gospodarki umożliwi ekspansję przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych oraz przyczyni się do lokowania w Polsce nowoczesnych inwestycji tworzących nowe miejsca pracy.

W celu prowadzenia najwyższej jakości badań naukowych i prac rozwojowych, nakierowanych na budowę GOW, niezbędne jest również wspieranie rozwoju kadr dla B+R poprzez działania m.in. z zakresu mobilności międzynarodowej i międzysektorowej.

Jako komplementarne do działań typu inwestycyjnego przewiduje się wsparcie dla projektów z zakresu transferu wyników prac B+R do gospodarki (w tym kształtowania umiejętności marketingowych i zarządczych w zakresie ich komercjalizacji w ośrodkach badawczych) oraz o charakterze promocyjno-informacyjnym, zarówno dotychczas istniejących, jak i dla nowych typów działań promujących i upowszechniających naukę.

Wsparcie przewidziane w ramach PO KG jest przeznaczone dla przedsięwzięć o wysokim stopniu innowacyjności, znaczącym oddziaływaniu na gospodarkę całego kraju, niezależnie od sektora czy branży, której dotyczy (przy ograniczeniach wynikających z zakresu interwencji EFRR oraz pomocy publicznej), dzięki czemu jest uzupełnieniem działań przewidzianych w 16 RPO oraz pozostałych programów krajowych ujętych w NSRO.

8.1.6. Program Operacyjny Kapitał ludzki

Celem niniejszego PO jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich, poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, a także podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, poprzez wyposażenie odbiorców wsparcia w kompetencje zwiększające konkurencyjność na rynku pracy, w tym osób niepełnosprawnych. Realizacja tego celu odbywać się będzie poprzez zwiększenie możliwości dostępu do zatrudnienia, tworzenie warunków dla pełnej spójności społecznej, wzmocnienie adaptacyjności zasobów ludzkich i gospodarki oraz poprawę jakości pracy. Zwiększanie szans utrzymania zatrudnienia wszystkich pracujących oraz uzyskanie zatrudnienia przez bezrobotnych bądź poszukujących pracy, jak również innych znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, będzie następować poprzez oferowanie aktywnych form wsparcia, podnoszenie kwalifikacji oraz rozwój alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia. W celu zwiększenia możliwości podjęcia lub utrzymania zatrudnienia, wprowadzane będą zachęty do podejmowania własnej działalności gospodarczej i promowane działania z zakresu przedsiębiorczości. Wsparciu osób bezrobotnych i wykluczonych społecznie towarzyszyć będzie zwiększanie skuteczności funkcjonowania instytucji rynku pracy oraz instytucji działających w obszarze polityki społecznej. Ważną kwestią jest również antycypacja trendów ekonomicznych i zarządzanie zmianą gospodarczą. W związku z tym niezwykle istotny jest rozwój potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw, poprzez wsparcie dla małych firm

w zakresie ich adaptacyjności, inwestycje w doskonalenie zawodowe kadr, poprawę jakości zatrudnienia i wspieranie transferu wiedzy w przedsiębiorstwach. W zakresie edukacji przewiduje się rozwijanie systemu kształcenia przez całe Życie i zapewnienie wysokiej jakości edukacji na wszystkich jej poziomach, dostosowanej do potrzeb rynku pracy. Modernizacja systemu edukacji, mająca na celu przystosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb gospodarki opartej na wiedzy i wymogów rynku pracy, zakłada działania ukierunkowane na wyrównywanie szans edukacyjnych, wsparcie i promocję systemów kształcenia ustawicznego, w tym kształcenia na odległość, oraz wspomaganie rozwoju systemu edukacji poprzez działania badawcze i analityczne. Planuje się zapewnienie w ramach tego PO środków na stworzenie warunków rozwoju szkół wyższych i ośrodków akademickich. Celem PO jest również wzmocnienie zdolności polskiej administracji do wypełniania misji publicznej w nowoczesny i partnerski sposób i tworzenie warunków dla rozwoju instytucji społeczeństwa obywatelskiego aktywnie zaangażowanego w sprawy publiczne. W ramach programu realizowane będą przedsięwzięcia mające na celu budowę sprawnego i partnerskiego państwa, poprzez m.in. wsparcie zasad *good governance*, podnoszenie kompetencji kadry urzędniczej i wymiaru sprawiedliwości, wdrożenie nowoczesnych narzędzi zarządzania oraz rozwój współpracy administracji publicznej z partnerami społeczno-gospodarczymi. Ponadto w ramach PO Kapitał ludzki środki finansowe będą wydatkowane na realizację priorytetu Profilaktyka, promocja zdrowia i poprawa stanu zdrowia społeczeństwa.